

Technická univerzita v Liberci
Hospodářská fakulta

Studijní program: 6208 – Ekonomika a management

Studijní obor: Podniková ekonomika

**Reálná a nominální konvergence ekonomiky
České republiky k zemím Evropské měnové unie**

**Real and Nominal Convergence of the Czech Republic Economy to the
European Monetary Union Countries**

DP – PE – KEK - 2007 - 01

JOSEF AUDRLICKÝ

Vedoucí práce: PhDr. Ing. Pavla Bednářová, Ph. D., Katedra ekonomie

Konzultant : Ing. Karel Benák

Počet stran 73

Datum odevzdání 5. ledna 2007

Počet příloh 0

P r o h l á š e n í

Byl jsem seznámen s tím, že na mou diplomovou práci se plně vztahuje zákon č. 121/2000 Sb. o právu autorském, zejména § 60 - školní dílo.

Beru na vědomí, že Technická univerzita v Liberci (TUL) nezasahuje do mých autorských práv užitím mé diplomové práce pro vnitřní potřebu TUL.

Užiji-li diplomovou práci nebo poskytnu-li licenci k jejímu využití, jsem si vědom povinnosti informovat o této skutečnosti TUL; v tomto případě má TUL právo ode mne požadovat úhradu nákladů, které vynaložila na vytvoření díla, až do jejich skutečné výše.

Diplomovou práci jsem vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a na základě konzultací s vedoucím diplomové práce a konzultantem.

Datum: 5. ledna 2007

Podpis:

Rád bych na tomto místě poděkoval své vedoucí práce PhDr. Ing. Pavle Bednářové, Ph.D. za odborné vedení, cenné rady a připomínky při vypracování diplomové práce. .

Resumé

Předmětem této diplomové je reálná a nominální konvergence ekonomiky České republiky k zemím Evropské měnové unie.

Diplomová práce se skládá z pěti částí. V první část se zabývá teoretickým vymezením reálné a nominální konvergence a podrobněji popisuje jednotlivé ekonomické charakteristiky. Další část analyzuje přechodného období před vstupem České Republiky do Evropské měnové unie. Ve třetí části se práce zaměřuje na reálnou konvergenci posuzovanou z hlediska vybraných charakteristik. Následující část se soustředí na nominální konvergenci, tedy i na jednotlivá Maastrichtská kritéria vstupu do Evropské měnové unie a jejich plnění ze strany České republiky. Závěr této práce bude věnován celkovému zhodnocení reálné a nominální konvergence.

Cílem této diplomové práce je v rámci dostupných a použitých informací co nejlíže popsat reálnou a nominální konvergenci České republiky k zemím Evropské měnové unie

The topic of the diploma work is the real and nominal convergence of the Czech Republic economy to the European monetary union countries.

The diploma work consists of five parts. The first is considering theoretical define of real and nominal convergence and describes individual economic characteristics in more detail. The next part analyzes transitional period of the Czech Republic before entering European monetary union. The third part is focused on real convergence based on chosen characteristics. The following one deals with nominal convergence which includes also particular Maastricht's criteria of entering European monetary union and theirs fulfilling by Czech Republic. And the end of this work will be devoted to reviewing real and nominal convergence

The aim of this diploma work is, based on available and used information, as close as possible describe real and nominal convergence of the Czech Republic to European monetary union countries.

Klíčová slova

Reálná konvergence

Nominální konvergence

Maastrichtská kritéria

Makroekonomická analýza

Real convergence

Nominal convergence

Maastricht`s criteria

Macroeconomic analysis

OBSAH

ÚVOD	11
1 TEORETICKÉ VYMEZENÍ REÁLNÉ A NOMINÁLNÍ KONVERGENCE	13
1.1 REÁLNÁ KONVERGENCE	13
1.1.1 Ukazatele růstové výkonnosti.	15
1.1.1.1 <i>HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT</i>	15
1.1.1.2 <i>HDP NA OBYVATELE V PARITĚ KUPNÍ SÍLY (PPS)</i>	16
1.1.1.3 <i>HDP NA PRACOVNÍKA (PRODUKTIVITA PRÁCE)</i>	17
1.1.1.4 <i>HDP NA PRACOVNÍKA A ODPRACOVANOU HODINU V PPS.</i>	17
1.1.2 Práce, mzdy a ceny	18
1.1.2.1 <i>MÍRA ZAMĚSTNANOSTI.</i>	18
1.1.2.2 <i>MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI</i>	19
1.1.2.3 <i>RŮST NOMINÁLNÍCH A REÁLNÝCH MEZD</i>	20
1.1.2.4 <i>JEDNOTKOVÉ PRACOVNÍ NÁKLADY</i>	20
1.1.3 Investice, úspory a rozpočet.	21
1.1.3.1 <i>TVORBA HRUBÉHO FIXNÍHO KAPITÁLU</i>	21
1.1.3.2 <i>MÍRA INVESTIC</i>	21
1.1.3.3 <i>MÍRA ÚSPOR</i>	22
1.1.4 Vnější vztahy	22
1.1.4.1 <i>VÝVOZ A DOVOZ ZBOŽÍ A SLUŽEB</i>	22
1.1.4.2 <i>BILANCE BĚŽNÉHO ÚČTU PLATEBNÍ BILANCE.</i>	23
1.1.4.3 <i>PŘÍMÉ ZAHRANIČNÍ INVESTICE (PZI).</i>	24
1.1.4.4 <i>SMĚNNÉ RELACE ZBOŽÍ A SLUŽEB</i>	24
1.1.4.5 <i>REÁLNÝ EFEKTIVNÍ MĚNOVÝ KURZ</i>	25
1.2 NOMINÁLNÍ KONVERGENCE	26
1.2.1 Index spotřebitelských cen	26

1.2.2	Bilance veřejných rozpočtů	27
1.2.3	Veřejný dluh.	28
2	ANALÝZA PŘECHODNÉHO OBDOBÍ PŘED VSTUPEM ČR DO EMU	31
2.1.	KONTEXT MEZINÁRODNÍHO HOSPODÁŘSKÉHO VÝVOJE.	31
2.2.	MAKROEKONOMICKÝ VÝVOJ ČESKÉ REPUBLIKY	32
2.2.1	Hrubý domácí produkt	33
2.2.2.	Inflace a měnová politika.	35
2.2.3.	Kurz české měny	36
2.2.4.	Vnější bilance.	37
2.2.5.	Nezaměstnanost	40
2.2.6.	Fiskální politika	42
2.3.	Závěr.	44
3	REÁLNÁ KONVERGENCE	45
3.1	HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT	49
3.2	MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI	50
3.3	REÁLNÝ EFEKTIVNÍ MĚNOVÝ KURZ	53
4	NOMINÁLNÍ KONVERGENCE – PLNĚNÍ MAASTRICHTSKÝCH KONVERGENČNÍCH KRITÉRIÍ	54
4.1	KRITÉRIUM CENOVÉ STABILITY	55
4.2.	KRITÉRIUM UDRŽITELNOSTI VEŘEJNÝCH FINANČÍ.	58
4.2.1	KRITÉRIUM VLÁDNÍHO DEFICITU	58
4.2.2	KRITÉRIUM VLÁDNÍHO DLHU.	60
4.3	KRITÉRIUM STABILITY MĚNOVÉHO KURZU	61
4.4	KRITÉRIUM DLOUHODOBÝCH ÚROKOVÝCH SAZEB	63
5	ZHODNOCENÍ KONVERGENCE	64
	ZÁVĚR	68

SEZNAM POUŽITÝCH ZKRATEK A SYMBOLŮ

%	procento
aj	a jiné
apod.	a podobně
CPI	Index spotřebitelských cen
ČEZ	České energetické závody
ČNB	Česká národní banka
ČR	Česká republika
ČSÚ	Český statistický úřad
ECB	Evropská centrální banka
EHK	Evropská hospodářská komise OSN
EMU	Evropská měnová unie
EU	Evropská unie
EUROSTAT	Evropský statistický úřad
HDP	hrubý domácí produkt
ILO	Mezinárodní organizace práce
Kč.	česká koruna
MF	Ministerstvo financí
mj.	mimo jiné
mld.	miliarda
MMF (IMF)	Mezinárodní měnový fond
MPSV	Ministerstvo práce a sociálních věcí
např.	například
nezaměst.	nezaměstnanost
OECD	Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj
OSN	Organizace Spojených národů
PB	platební bilance
prac.	pracovní
př.	příklad
r.	rok
resp.	respektive
SNS	Společenství nezávislých států
spotřeb.	spotřební
tzv.	takzvaný
UNECE	Evropská hospodářská komise
USA	Spojené státy americké
USD	americký dolar
VŠP	výběrové šetření pracovních sil

ÚVOD

Nacházíme se v situaci, kdy již existuje plán na zavedení eura v ČR a je předběžně zvoleno datum našeho vstupu do eurozóny. O něm bude Česká republika během několika málo let rozhodovat, resp. bude hodnocena ze strany orgánů EU, zda splňuje stanovené podmínky při posuzování vstupu naší země do měnové unie (EMU). Proto je potřebné analyzovat vývoj nominální a reálné konvergence nejen naší ekonomiky, která je součástí hodnocení, ale i v porovnání s ostatními novými členskými zeměmi (EU-10). Zároveň bychom neměli podcenit zkušenosti plynoucí z vývoje před a po zavedení eura v členských zemích EU.

Ekonomika naší země prochází v posledním období výraznými změnami, které se pozitivně projevíly oproti minulému vývoji zlepšením zahraničně-obchodní bilance a v ekonomickém růstu. Posledním významným „úspěchem“ bylo předstížení Portugalska v ekonomické úrovni v roce 2005, jež bylo široce medializováno i v našem tisku. (Naproti tomu předstížení Malty o rok dříve zůstalo téměř bez povšimnutí.) Česká republika se tak v roce 2005 již velmi přiblížila úrovni 75 % evropského průměru (EU-25, ale jen 67 % EU-15), která je mj. důležitou hranicí pro poskytovanou strukturální pomoc EU. V případě vývoje produktivity na pracovníka (za rok 2005 okolo 67 % EU) a cenové úrovně HDP (v roce 2005 přibližně 58 % průměru EU) však naše ekonomika výrazný pokrok nezaznamenala. Cenová úroveň i produktivita práce české ekonomiky jsou tedy o poznání nižší, než by odpovídalo dosažené ekonomické úrovni. Přitom rozdíly v produktivitě a úrovni cenové hladiny mají významné implikace pro další zdravý vývoj naší ekonomiky, připravující se na přijetí společné měny.

Nelze však očekávat, že by došlo k výrazným změnám v horizontu několika málo let. Zvyšování ekonomické úrovně bude pokračovat v následujících letech pomalejším tempem s tím, jak se budeme přibližovat úrovni Evropské unie. Naproti tomu růst cenové (mzdové) hladiny a produktivity práce by měl vykazovat vyšší než stávající tempo, aby bylo dosaženo bezproblémového integračního procesu ČR do eurozóny. To by však mělo vycházet z takového přizpůsobování, které nevede k vysokému cenovému růstu (a v návaznosti na to i mzdovému) bez vztahu k produktivitě práce. Případná mzdově cenová spirála by vedla ve svých důsledcích pouze k poklesu životní úrovně a zastavení konvergenčního procesu. Proto se nedá předpokládat dosažení průměrné evropské úrovně dříve než za několik desetiletí. Ostatně ani méně

vyspělé státy, které se staly členy EU již v 80. letech minulého století, doposud nedosáhly ani ekonomické, ani cenové úrovně ostatních vyspělých zemí EU.

Diplomová práce je zaměřena na problémy konvergence české ekonomiky. První část se zabývá teoretickým vymezením nominální a reálné konvergence. Dále je provedena makroekonomická analýza přechodného období před vstupem České republiky do Evropské měnové unie. Další dvě kapitoly se podrobněji věnují plnění Maastrichtských kritérií, tedy nominální konvergenci, a reálné konvergenci. A na závěr je provedeno zhodnocení reálné a nominální konvergence České republiky.

1 TEORETICKÉ VYMEZENÍ REÁLNÉ A NOMINÁLNÍ KONVERGENCE

Konvergence je proces, který je chápán jako přibližování se určité úrovni, resp. snižování rozdílu mezi dvěma veličinami v průběhu času.

Samotný obsah pojmu nominální a reálná konvergence není mezi jednotlivými autory jednoznačný, a je tudíž vhodné věnovat mu bližší pozornost. Reálná konvergence je chápána jako přibližování ekonomické úrovně k úrovni jiné vyspělé země nebo skupiny zemí (v rámci integračního seskupení). Zpravidla se měří pomocí ukazatele HDP na obyvatele (HDP per capita), který vylučuje vliv cenových úrovní a představuje skutečnou výši produkováného zboží a služeb danou ekonomikou. (V této souvislosti se velmi často hovoří o tzv. kodaňských kritériích pro kandidátské státy usilující o členství v EU, resp. eurozóně, kde je používána společná měna – euro. Jde především o existenci funkční tržní ekonomiky a schopnost vypořádat se s konkurenčními tlaky v EU.)

Nominální konvergence je proces chápáný buď v širší podobě jako konvergence absolutních hodnot a temp růstu, a to v souvislosti s maastrichtskými kritérii, tj. nominálními veličinami (úrokové sazby, míra inflace, schodek a dluh veřejných financí, kurzové kritérium) nebo úžeji v podobě sblížení jednotlivých ekonomik v cenových (a ekonomických) úrovních. Maastrichtská kritéria jsou stanovena, aby bylo možné posuzovat vývoj dané ekonomiky usilující o vstup do eurozóny, tj. dosažení „plného a rovnoprávného“ postavení v souvislosti s ostatními členskými státy v EU.

1.1 REÁLNÁ KONVERGENCE

Přeměňující se ekonomiky střední a východní Evropy vstupují do Evropské unie se značně zaostávající ekonomickou úrovní. Tuto zaostalost lze zapojením do evropských struktur rychleji překonat. Spojení zemí nestejně ekonomické úrovně však vyvolává určitá rizika. Předpokladem bezporuchového průběhu integrace je proto ekonomické vyrovnaní, tj. dosažení co možná nejvyššího stupně reálné konvergence jak v období před vstupem, tak i po vstupu do Evropské unie.

Reálná konvergence je založena na konvergenci strukturální, na přizpůsobení sektorového i odvětvového složení produkce radikálním změnám trhu a trvale se měnící struktuře poptávky.¹

Přiblížit reálnou konvergenci v České republice nám pomáhají následující makroekonomické ukazatele:

1. Ukazatele růstové výkonnosti

- hrubý domácí produkt ve stálých cenách (roční tempa růstu)
- HDP na obyvatele v PPS (ve standardech kupní síly), EU-25=100
- HDP na pracovníka ve stálých cenách (roční tempa růstu)
- HDP na pracovníka a odpracovanou hodinu v PPS (EU-25=100)

2. Práce, mzdy a ceny

- míra zaměstnanosti - ve skupině 15 – 64
- míra nezaměstnanosti – počet nezaměstnaných v % celkové pracovní síly
- růst nominálních a reálných mezd – roční tempa růstu
- jednotkové pracovní náklady (nominální) – roční tempa růstu

3. Investice, úspory a rozpočet

- tvorba hrubého fixního kapitálu ve stálých cenách (roční tempa růstu)
- míra investic - podíl tvorby hrubého fixního kapitálu na HDP v %
- míra úspor – podíl národních úspor na hrubém disponibilním důchodu

4. Vnější vztahy

- vývoz a dovoz zboží a služeb ve stálých cenách – roční tempa růstu
- bilance běžného účtu platební bilance (v % HDP)
- přímé zahraniční investice (v % HDP)
- směnné relace zboží a služeb (index, 1995=100)
- relativní efektivní kurz (index, 1999=100)

¹ VINTROVÁ, R. A KOL. *Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do Evropské unie*. 1.vyd. Praha: Rada vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii, 2002. ISBN 80-238-8699-1

1.1.1 Ukazatele růstové výkonnosti

1.1.1.1 HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT

HDP patří k základním a široce používaným makroekonomickým ukazatelům charakterizujícím hospodářský růst domácí ekonomiky. Jde o základní ukazatel národních účtů s relativně dlouhou historií, který je všeobecně známý a je k dispozici čtvrtletně. V systému národních účtů má klíčové postavení s bilančními vazbami na tvorbu, užití a procesy rozdělování. Významná je mezinárodní srovnatelnost tohoto ukazatele, která umožňuje srovnávat ekonomický růst různých zemí měřený růstem HDP ve stálých cenách a posuzovat úspěšnost zemí v hospodářském rozvoji. HDP je dále ukazatelem produkčního výkonu ekonomiky, protože ukazuje množství vyrobených výrobků a služeb (po odečtení mezispotřeby). Zároveň jde o ukazatel, s jehož obsahovým vymezením a výpočtem je spojena řada problémů (zahrnutí netržní produkce a šedé ekonomiky, ocenění netržní produkce, převody do stálých cen).²

Hrubý domácí produkt (HDP) v kupních cenách je finálním výsledkem výrobní činnosti institucionálních jednotek země (včetně podniků pod zahraniční kontrolou). Může být definován třemi způsoby:

- Jako souhrn hrubé přidané hodnoty (HPH) různých sektorů a odvětví národního hospodářství. HPH se vypočte tak, že se od celkové hodnoty produkce výrobků a služeb odečte mezispotřeba (výrobní metoda).
- Jako hodnota domácího finálního užití produkce (konečná spotřeba a hrubá tvorba kapitálu) zvýšená o vývoz a snížena o dovoz (výdajová metoda).
- Jako souhrn prvotních důchodů (důchodová metoda).

Pro charakteristiku ekonomického růstu země se počítá HDP ve stálých cenách, který eliminuje růst cen a ukazuje reálný růst HDP. Při převodu do stálých cen se postupuje metodou dvojité deflace (od celkové produkce převedené do stálých cen se odečte mezispotřeba převedená do stálých cen nebo od celkového finálního užití převedeného do stálých cen se odečte dovoz převedený do stálých cen). Výpočty cenových deflátorů, kterými se převádí

² KADEŘÁBKOVÁ, A. A KOL. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky*. 1.vyd. Praha: Linde nakladatelství, 2005. ISBN 80-86131-64-5, s. 12

celková produkce a mezispotřeba nebo komponenty domácí poptávky a zahraničního obchodu do stálých cen, představují složitý statistický problém. Zejména jde o to, jak odlišit růst cen, který musí být odečten, od zvyšování kvality produkce, jež představuje reálný růst. Vývoj HDP ve stálých cenách je velice podrobně sledován a analyzován a podle jeho vývoje se přijímají důležitá opatření hospodářské politiky. Není tedy třeba zdůrazňovat, že pro potřeby hospodářské politiky by výpočty HDP ve stálých cenách měly být co nejpřesnější. Údaje o HDP jsou publikovány čtvrtletně ve čtvrtletních národních účtech a později jsou zpřesňovány v ročních národních účtech. Publikují je pravidelně národní statistické úřady a z mezinárodních organizací OSN, OECD a EUROSTAT.

1.1.1.2 HDP NA OBYVATELE V PARITĚ KUPNÍ SÍLY (PPS)

Charakterizuje ekonomickou úroveň země v mezinárodních srovnáních. Při prostorovém srovnání jsou objemové indexy vyjadřovány v paritě kupní síly, aby byli vyloučeny rozdíly v cenových úrovních jednotlivých zemí. Standardy kupní síly PPS představují průměrné ceny zboží a služeb v zemích EU na bázi eura. Objemový index HDP na obyvatele v PPS je vyjádřen v relaci k zemím EU-25=100.

HDP v národní měně je přepočítáván na společnou měnovou jednotku, která vylučuje rozdíly v cenových úrovních jednotlivých zemí, aby bylo umožněno smysluplné srovnání objemů HDP mezi jednotlivými zeměmi. Pro přepočet se používá parita kupní síly.

Parita kupní síly (Purchasing Power Parity, PPP) je jednotka měnové konverze, která vyjadřuje poměr ceny stejného zboží a služeb v národní měně k jeho ceně v měnové jednotce srovnávané země. Parity za jednotlivé agregáty jsou váženým průměrem relativních cenových poměrů za homogenní koše zboží a služeb, získané na základě cenových poměrů jednotlivých reprezentantů. PPP nejsou publikovány za jednotlivé výrobky a služby, ale jsou běžně k dispozici na vyšší úrovni agregace výdajů až po výdaje na HDP celkem. Objemové indexy produktu v PPP (Volume Indices, VI) odrážejí rozdíly v objemu redukce zboží a výkonů služeb mezi jednotlivými zeměmi. Obvykle se pro srovnání používá tzv. referenční země nebo skupina zemí. Pro země EU jsou při agregaci HDP používány tzv. standardy kupní síly (Purchasing Power Standards, PPS), které byly již dříve vyvozovány z průměrných cen EU-15. Po rozšíření se přešlo na průměrné ceny v EU-25.

HDP v PPS v přepočtu na obyvatele se získá dělením HDP počtem obyvatelstva, definovaným podle národních účtů. (Jde o všechny osoby tuzemské nebo zahraniční, které mají trvalé bydliště nejméně po dobu jednoho roku na území daného státu). HDP v PPS na obyvatele ve vztahu k EU-25 poskytuje celkový obraz ekonomické úrovně jednotlivých zemí Unie. Je-li index větší než 100, pak ekonomická úroveň v dané zemi je vyšší než průměr EU a obráceně. Údaje o HDP na obyvatele v paritě kupní síly jsou publikovány ve statistikách mezinárodních institucí (OSN, OECD, EUROSTAT) i statistických úřadů jednotlivých zemí.

1.1.1.3 HDP NA PRACOVNÍKA (PRODUKTIVITA PRÁCE)

Produktivita práce je jedním z nejrozsáhlejších ukazatelů výkonnosti ekonomiky. Její růst je klíčový pro růst HDP na obyvatele, tedy pro růst ekonomické úrovně země. Ta se může rovněž zvýšit v důsledku zvýšení počtu zaměstnaných osob. Zatímco toto zvýšení má své limity, růst produktivity práce v dlouhé perspektivě limity nemá. Růst produktivity práce je rovněž rozhodujícím faktorem zvyšování životní úrovně obyvatelstva, protože důchod na hlavu se mění v přímé závislosti na změně produktivity práce.

Produktivita práce obecně vyjadřuje poměr mezi produktem a pracovním vstupem nebo, jinými slovy, představuje množství produkce (zboží a služby) připadající na jednotku pracovního vstupu. Produktivita práce může být v zásadě definována jako množství produkce dělené počtem zaměstnaných osob nebo počtem odpracovaných hodin. V makroekonomii je to potom poměr HDP k počtu zaměstnaných osob.

1.1.1.4 HDP NA PRACOVNÍKA A ODPRACOVANOU HODINU V PPS

Ukazatele HDP na pracovníka a na odpracovanou hodinu charakterizují úroveň produktivity práce za celou ekonomiku. Produktivita práce je základním faktorem ekonomické úrovně země, charakterizována ukazatelem HDP na obyvatele. HDP na pracovníka vyjadřuje úroveň produktivity práce, ovlivněnou rozdíly ve využití pracovní doby, a významně se do něho promítá podíl plně a částečně zaměstnaných. HDP na odpracovanou hodinu vyjadřuje vlastní úroveň produktivity práce za tuto časovou jednotku a neodráží se v něm rozdíly v délce odpracované doby.

Hrubý domácí produkt v PPS se nachází v čitateli obou ukazatelů. HDP v PPS na pracovníka obsahuje ve jmenovateli počet pracovníků, který se skládá ze všech zaměstnaných

osob, tj. ze zaměstnanců a podnikatelů podle definic ILO, bez rozlišení na plně nebo částečně zaměstnané. V tomto ukazateli se odrážejí rozdíly v počtu zákonných pracovních hodin v týdnu, v počtu přesčasů i v počtu volných dnů a svátků v jednotlivých zemích. HDP v PPS na odpracovanou hodinu se používá k vyloučení vlivu všech extenzivních faktorů využívání fondu pracovní doby na produktivitu práce. Na rozdíl od ukazatele HDP na pracovníka rozlišuje plně a částečně zaměstnanou pracovní sílu, takže respektuje rozdíly ve složení pracovní síly v jednotlivých zemích. Odhady počtu odpracovaných hodin jsou založeny na údajích EUROSTATu a OECD na základě průměrného počtu hodin, odpracovaných jednou zaměstnanou osobou v dané zemi.

HDP na pracovníka ve vztahu k EU-25, resp. HDP na odpracovanou hodinu ve vztahu k EU-15 v PPS poskytují celkový obraz produktivity práce národní ekonomiky, vyjádřený k průměrné úrovni zemí Unie. Je-li index větší než 100, pak úroveň produktivity práce v dané zemi je vyšší než průměr EU a obráceně. Údaje o HDP na pracovníka a HDP na odpracovanou hodinu jsou publikovány ve statistikách mezinárodních institucí i statistických úřadů jednotlivých zemí.

1.1.2 Práce, mzdy a ceny

1.1.2.1 MÍRA ZAMĚSTNANOSTI

Ukazatel je konstruován jako procentní podíl osob zaměstnaných ve věku 15-64 let na celkovém počtu obyvatel ve stejné věkové skupině. Nízká míra nezaměstnanosti představuje nejen nevyužívání ekonomického potenciálu dané země, ale také znamená náklady v podobě dodatečných výdajů na sociální zabezpečení a prevenci řady negativních společenských jevů. Pokud se míra zvyšuje, ukazuje to na schopnost ekonomiky generovat pracovní místa a zlepšovat tak situaci na trhu práce. Počty zaměstnaných v národních statistikách pocházejí ze dvou způsobů zjišťování. Jedním je výběrové šetření pracovních sil (u domácností). Druhým je podnikové výkaznictví. Zaměstnanými jsou dále veškeré osoby, které v daném referenčním období (týden) nejméně jednu hodinu pracovaly za odměnu (mzdu nebo zisk), či mají pracovní místo, ale byly dočasně nepřítomny v práci. Údaje jsou publikovány národními statistickými úřady, pro mezinárodní srovnání slouží publikace ILO, EUROSTATu, OECD, UNECE, které většinou obsahují údaje počítané na základě mezinárodně harmonizované metodologie a umožňují tak komparace.

1.1.2.2 MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI

Existuje dvojitý způsob zjišťování: přístup vycházející z evidence jednotlivých ekonomických subjektů a jiných administrativních zdrojů a přístup založený na výběrovém šetření. Statistické zjišťování je mezinárodně sladěné v rámci metodologie ILO (International Labor Organization).

Obyvatelé určitého území jsou pro výpočet míry nezaměstnanosti rozděleni na: ekonomicky aktivní (často je tato skupina označována jako disponibilní pracovní síla) a ekonomicky neaktivní. Pracovní síla je součet zaměstnaných a nezaměstnaných osob. Věkové vymezení osob při výpočtu ukazatele je různé, např. EUROSTAT používá věkové hranice od 15 do 74 let, definice ILO je 15 let a starší. Ekonomicky neaktivní jsou osoby mladší 15 let a starší 15 let, kteří nepatří mezi ekonomicky aktivní (studenti, penzisté, osoby na rodičovské dovolené).

Nezaměstnaná osoba je definována různě podle použité metodiky výpočtu, buď jako registrovaný uchazeč o zaměstnání nebo z výběrového šetření pracovních sil (VŠPS) podle metodologie ILO. Ta chápe uchazeče o zaměstnání jako osobu v daném termínu zjišťování: bez zaměstnání nebo placeného sebezaměstnání, aktivně práci hledající (jakýmkoli způsobem v předchozím období 4 týdnů a v případě, že práci našla, nastoupí do práce do 3 měsíců), schopnou okamžitě nebo v krátkém časovém intervalu (zpravidla 14 dnů) nastoupit do práce nebo se sebezaměstnat. Při nesplnění některé z podmínek je osoba považována za zaměstnanou nebo ekonomicky neaktivní. Registrovaným nezaměstnaným je osoba, která se na příslušném úřadu práce zaregistruje, a to bez ohledu na skutečný pracovní stav. Zaměstnaná osoba je buď placený zaměstnanec (existuje právní vztah k zaměstnavateli) nebo zaměstnaný ve vlastním podniku (zaměstnavatel se zaměstnanci, pracovník na vlastní účet bez zaměstnanců).

Míra registrované nezaměstnanosti je podíl uchazečů o zaměstnání vůči disponibilní pracovní síle. Modifikovaná míra registrované nezaměstnanosti pracuje s upřesněním pojetím nezaměstnaných osob, které mohou nastoupit do zaměstnání (jsou např. v rekvalifikaci, ve výkonu trestu). I po tomto zpřesnění jsou administrativní údaje oproti VŠPS částečně zkreslené. Je publikováno v měsíčních periodách.

Míra nezaměstnanosti z VŠPS je v procentech vyjádřený podíl osob nezaměstnaných a pracovních sil. Ukazatel je zjišťován na základě výběrového šetření s omezeným rozsahem

výběru respondentů a je prováděn nezávislou institucí (zpravidla národní statistický orgán). Základem je přesné vymezení osoby, která je považována za nezaměstnanou (dle metodologie ILO). Ukazatel je k dispozici ve čtvrtletních intervalech.³

Údaje o nezaměstnanosti jsou publikovány národními statistickými úřady a orgány státní zprávy. Pro mezinárodní srovnání slouží publikace EUROSTATu, ILO, OECD a UNECE, které zpravidla využívají údaje pocházející z výběrových šetření. Tím je zajištěna vyšší míra srovnatelnosti v mezinárodních komparacích.

1.1.2.3 RŮST NOMINÁLNÍCH A REÁLNÝCH MEZD

Mzdové náklady na zaměstnance jsou definovány jako průměrné náhrady zaměstnancům na jednoho pracovníka v celém národním hospodářství. Jde o poměrový ukazatel, jehož obě veličiny jsou položkami národního účetnictví. Mzdové náklady mohou být definovány v nominálním nebo v reálném vyjádření. Reálné mzdové náklady jsou nominální náklady očištěné o vývoj cen. Jako deflátor je nejčastěji používán deflátor HDP nebo deflátor soukromé spotřeby. Na ukazatel reálných mzdových nákladů se můžeme dívat ze strany spotřebitelů jako na ukazatel vývoje životní úrovně nebo ze strany producentů jako na ukazatel nákladovosti.

Náhrady zaměstnancům se podle standardu ESA 95 definují jako celková odměna, peněžní nebo naturální, kterou má platit zaměstnavatel zaměstnanci za jím provedenou práci v daném účetním období. Náhrady zaměstnancům se rozdělují na mzdy a platy a sociální příspěvky zaměstnavatelů. Kromě peněžních mezd a platů se do této položky zahrnují i naturální mzdy.

1.1.2.4 JEDNOTKOVÉ PRACOVNÍ NÁKLADY

Jednotkové pracovní náklady (JPN) vyjadřují vztah odměn za práci k produktivitě práce. Smyslem ukazatele je vyjádřit dynamiku participace výrobního faktoru práce na celkovém výkonu. Jednotkové pracovní náklady nominální na úrovni celého národního hospodářství se propočítávají jako náhrady na zaměstnance (v běžných cenách) v poměru k HDP na pracovníka. Nominální JPN v mezinárodním srovnání lze vyjádřit rovněž v přepočtu na společnou

³ KADERÁBKOVÁ, A. A KOL. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky*. 1.vyd. Praha: Linde nakladatelství, 2005. ISBN 80-86131-64-5, s.22

měnovou jednotku (euro). Tempa růstu JPN se získají jako poměr indexu růstu náhrad v popočtu na jednoho zaměstnance (v běžných cenách) k indexu růstu HDP na pracovníka (také v běžných cenách).

Údaje o vývoji JPN na úrovni národního hospodářství i za některá základní odvětví publikují statistické úřady jednotlivých zemí i EUROSTAT.

1.1.3 Investice, úspory a rozpočet

1.1.3.1 TVORBA HRUBÉHO FIXNÍHO KAPITÁLU

Růst tvorby hrubého fixního kapitálu (THFK) ve stálých cenách je jedním z rozhodujících faktorů růstu makroekonomické výkonnosti. THFK představuje tu část vyrobené produkce, která se vrací do výroby, např. v podobě strojů, zařízení, budov, staveb apod., a není tudíž spotřebována. Slouží tak k dalšímu růstu produkce a to tím, že jednak obnovuje zastaralý kapitál, a také zvyšuje jeho zásobu na novém technickém základě. Čím rychlejší je THFK ve stálých cenách, tím rychlejší je, za jinak stejných okolností, růst reálného HDP.

THFK zahrnuje hmotná fixní aktiva, nehmotná fixní aktiva a zvýšení hodnoty nevyráběných nefinančních aktiv. Hmotná fixní aktiva zahrnují obydlí, ostatní budovy a stavby, dopravní prostředky, ostatní stroje a zařízení a pěstovaná aktiva (základní stádo a trvalé porosty). Nehmotná fixní aktiva zahrnují počítačové programové vybavení (software) a ostatní nehmotná fixní aktiva (geologický výzkum, původní kulturní a umělecká díla). Zvýšení hodnoty nevyráběných nefinančních aktiv se vztahuje např. k půdě, podzemním a vodním zdrojům nebo k patentům a goodwillu (v ČR představuje kolem 0,2 % z celkové THFK).

1.1.3.2 MÍRA INVESTIC

Ukazatel míry investic, počítaný jako podíl tvorby hrubého fixního kapitálu na HDP v %, vyjadřuje tu část HDP, která není spotřebována, ale je akumulována v podobě přírůstku fixních aktiv. Fixní aktiva jsou hmotná nebo nehmotná aktiva, vyrobená jako výstup z výrobního procesu, a používají se ve výrobním procesu opakovaně nebo průběžně po dobu více než jednoho roku (převážně jde o fyzický kapitál v podobě strojů a zařízení, dopravních prostředků a staveb). Investice na rozdíl od úspor jsou vždy chápány jako domácí investice (investice rezidentů, mezi něž patří i investice podniků pod zahraniční kontrolou). Údaje o míře investic v % HDP publikuje zejména OECD a EUROSTAT. Ve statistikách EU jsou publikovány ve Statistical

Annex of European Economy. Při analýze ukazatele míry investic, především v mezinárodních srovnáních, je nutné brát v úvahu řadu faktorů, které mohou vysvětlit rozdíly v jednotlivých zemích. Např. aktivity velkých nadnárodních společností a s nimi spojený příliv přímých zahraničních investic mohou významně ovlivnit míru investic v dané zemi.

1.1.3.3 MÍRA ÚSPOR

Míra úspor je poměr hrubých národních úspor k hrubému národnímu disponibilnímu důchodu. Alternativně je možné míru úspor počítat jako poměr hrubých národních úspor k hrubému domácímu produktu. Tvorba úspor a jejich přeměna na investice je svým způsobem motorem každé ekonomiky. Je tomu tak proto, že na růstu investic do značné míry závisí hospodářský růst země a zvyšování životní úrovně obyvatel. Úspory zvyšují národní bohatství země, ať již ve formě finančních aktiv či v podobě nefinančních aktiv (např. přírůstek fixního kapitálu). Vztah mezi národními úsporami a domácími investicemi je významný i z hlediska makroekonomické rovnováhy, protože ukazuje významný zdroj vnější ekonomické nerovnováhy, který spočívá v nedostatku národních úspor ve vztahu k investicím. Míra úspor a její mezinárodní srovnání je proto předmětem značného zájmu především mezinárodních organizací, protože umožňuje posuzovat jednu z příčin rozdílného hospodářského vývoje různých zemí. Údaje o národních úsporách a míře úspor nebývají součástí běžných statistických publikací. Jsou publikovány s poměrně značným časovým zpožděním v ročních národních účtech. Údaje o hrubých národních úsporách, úsporách soukromého sektoru a vládního sektoru za země EU lze nalézt v publikaci ECFIN: Statistical Annex of European Economy.⁴

1.1.4 Vnější vztahy

1.1.4.1 VÝVOZ A DOVOZ ZBOŽÍ A SLUŽEB

Ukazatelé vývozu a dovozu zboží a služeb charakterizují celkový rozsah zahraniční směny dané země. Vývoz a dovoz zboží dále vycházejí z údajů obchodní bilance, vývoz a dovoz služeb z bilance služeb na běžném účtu platební bilance. Součástí dovozu je spotřeba občanů dané země v cizině a součástí vývozu je spotřeba cizinců v dané zemi a dále přímé obchodní náklady v zahraničí. Dynamika vývozu je jednou z charakteristik konkurenceschopnosti dané na světovém trhu. Dynamika dovozu odráží jak změny domácí poptávky po zahraničním

⁴ KADERÁBKOVÁ, A. A KOL. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky. 1.vyd. Praha: Linde nakladatelství, 2005. ISBN 80-86131-64-5, s. 38*

zboží a službách, tak i náročnost vývozu na dovoz. Tempa růstu dovozu a vývozu ve stálých cenách se získávají dělením údajů v běžných cenách příslušnými cenovými indexy (defláto-ry). Údaje o zahraničním obchodu jsou široce publikovány národními statistickými orgány i orgány zahraničního obchodu v běžných ročenkách. Rovněž mezinárodní instituce (EHK, OSN, OECD, EUROSTAT) ve svých publikacích uvádějí bohatou statistiku zahraničního obchodu.

1.1.4.2 *BILANCE BĚŽNÉHO ÚČTU PLATEBNÍ BALANCE*

Běžný účet platební bilance (BÚ) poskytuje základní informace o běžných transakcích národní ekonomiky se světem (transakce mezi rezidenty a nerezidenty). Jde o transakce ve zboží a službách, důchodech a běžných transferech. Saldo BÚ ukazuje nesoulad mezi příjmy a výdaji země související s těmito transakcemi. V případě záporného salda (schodek BÚ) země potřebuje zahraniční zdroje k financování běžných transakcí a naopak, v případě kladného salda může poskytovat zdroje jiným zemím. BÚ tak vyjadřuje vnější nerovnováhu země, která úzce souvisí s vnitřní nerovnováhou. Platí rovnice, podle které se saldo BÚ rovná rozdílu mezi národními úsporami a investicemi. Převís investic nad úsporami se tak projeví v deficitu BÚ. K financování schodku BÚ dochází buď přílivem zahraničního kapitálu nebo čerpáním devizových rezerv centrální banky. BÚ je významným zdrojem informací pro tvorbu hospodářské politiky, pro analytické studie, projekce a pro mezinárodní srovnávání vnější ekonomické nerovnováhy.

Běžný účet platební bilance má čtyři základní části:

- Bilance zboží zahrnuje všechno dovážené a vyvážené zboží.
- Bilance služeb zahrnuje příjmy a výdaje spojené s dopravou, cestovním ruchem a ostatními službami.
- Bilance výnosů obsahuje výnosy a náklady spojené s prvotním rozdělením důchodů. Patří sem náhrady zaměstnanců a důchody z vlastnictví.
- Běžné transfery zahrnují příjmy a výdaje druhotných důchodů vztahujících se k vládě (dary, granty, platby mezinárodním organizacím) a ostatní transfery jako platby pojistného, penze apod.

Bilance BÚ je součtem schodků či přebytků všech čtyř částí a musí se rovnat součtu sald ve zbývajících částech platební bilance (kapitálový účet, finanční účet, saldo chyb a opomenutí, kurzové rozdíly a změna devizových rezerv). Údaje o bilanci BÚ v % HDP vycházejí z údajů

platebních bilancí, které sestavují národní centrální banky. Mezinárodně srovnatelné údaje publikuje Mezinárodní měnový fond (MMF), OECD a EUROSTAT.

1.1.4.3 PŘÍMÉ ZAHRANIČNÍ INVESTICE (PZI)

Příliv přímých zahraničních investic může být faktorem růstu ekonomiky, zvyšování její exportní výkonnosti a tvorby pracovních míst. Jde o důležitý indikátor integrace dané ekonomiky do mezinárodní dělby práce. Vývoj PZI odráží atraktivnost dané země pro mezinárodní kapitál. Je významnou položkou platební bilance představující způsob financování deficitu běžného účtu nezvyšující zahraniční dluh. PZI se člení na (1) vklady do základního kapitálu, (2) reinvestované zisky, (3) ostatní kapitál. Příliv PZI je možné vyčíslit nejen jako tokovou veličinu, ale také v kumulované hodnotě. Změny stavu PZI jsou při přepočtu na domácí měnu ovlivněny změnami směnných kurzů. Publikace o PZI primárně publikují centrální banky v údajích o platební bilanci. Pro mezinárodní slouží údaje z UNICTADu, EUROSTATu, IMF (Balance of Payments).

1.1.4.4 SMĚNNÉ RELACE ZBOŽÍ A SLUŽEB

Směnné relace zahraničního obchodu (Terms of Trade – T/T) vyjadřují vzájemný vztah změn cen vývozu k cenám dovozu a ukazují, zda se cenové podmínky v zahraničním obchodě zlepšily či zhoršily. Změny T/T ovlivňují obchodní bilanci země a vnější rovnováhu. V případě, že se T/T zlepšují, pak při stejném fyzickém objemu vývozu je možné dovézt více zboží a služeb a zvýšit tak domácí užití (spotřebu či investice), aniž by se zhoršila makroekonomická rovnováha. Změny T/T tak mají kromě svého cenového efektu i reálný efekt, který se projeví v růstu či poklesu tzv. reálného hrubého domácího důchodu. Proto je v systému národního účetnictví obsažen i ukazatel reálného hrubého domácího důchodu, který se vypočte tak, že se k HDP ve stálých cenách připočtou nebo odečtou tzv. přínosy nebo ztráty ze změn T/T. Dlouhodobý příznivý vývoj T/T vyjadřuje zvyšující se konkurenceschopnost země a odráží se v rychlejšímu růstu reálného důchodu země před růstem HDP a ve zlepšující se obchodní bilanci země. Směnné relace se vypočtou tak, že se index cen vývozu dělí indexem cen dovozu a násobí se 100. V případě, že ceny vývozu rostou rychleji (nebo klesají pomaleji) než ceny dovozu, pak je index směnných relací vyšší než 100, což znamená, že se cenové podmínky na zahraničních trzích pro danou zemi zlepšily. Je-li index T/T menší než 100, pak ceny dovozu rostly rychleji (nebo klesaly pomaleji) než ceny vývozu. Údaje o směnných relacích publikuje ČSÚ ve statistice zahraničního obchodu. Z mezinárodních organizací pravidelně publikuje

časové řady směnných relací ECFIN ve statistické příloze k jarním a podzimním předpovědím. Národní účty za své členské země publikuje OECD a EU.

1.1.4.5 REÁLNÝ EFEKTIVNÍ MĚNOVÝ KURZ

Směnný kurz je cena, za níž dochází ke směně platebních jednotek různých zemí. Ukazatel reálného efektivního kurzu (REER) je složený ukazatel zohledňující vývoj nominálního měnového kurzu a cenové hladiny. Je důležitým souhrnným ukazatelem ovlivňujícím zahraniční obchod a konkurenceschopnost dané země. Jeho vývoj má bezprostřední dopad na exportní a importní možnosti země. Reálným zhodnocováním měny dochází k přibližování cenových hladin.

Základem pro výpočet REER je nominální efektivní kurz (NEER). Efektivní kurz měny znamená, že je vypočten ve vztahu k měnám hlavních obchodních partnerů. NEER je publikován v podobě indexu NEER, který je určen jako vážený geometrický průměr kurzu domácí měny a měn zahraničních. Váhy jsou stanoveny na základě mezinárodní obchodní výměny země s jednotlivými obchodními partnery (zeměmi, resp. skupinami zemí). V případě ČR je index REER určen na základě váhových podílů obchodních partnerů z 23 zemí, jež představují 90 % podíl na zahraničním obchodu. EUROSTAT používá údaje ze 34 zemí.

Základní hodnota indexu REER je rovna 100. Vývoj nad tuto úroveň indikuje zhodnocování měnového kurzu a zhoršování cenové konkurenceschopnosti vývozců, ať již z důvodů apreciacie měnového kurzu nebo inflačního diferenciálu. Naopak úroveň pod hranicí 100 ukazuje na zlepšení kurzové a cenové konkurenceschopnosti země.⁵

⁵ KADERÁBKOVÁ, A. A KOL. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky*. 1.vyd. Praha: Linde nakladatelství, 2005. ISBN 80-86131-64-5, s. 52

1.2 NOMINÁLNÍ KONVERGENCE

Konvergenční kritéria (cenová stabilita, udržitelnost veřejných financí měřená vládním deficitem a vládním dluhem, stabilita kurzu měny a konvergence dlouhodobých úrokových sazeb) jsou definována Smlouvou o založení ES (dále jen Smlouva) a specifikována v Protokolu o konvergenčních kritériích a Protokolu o postupu při nadměrném schodku, které jsou připojeny ke Smlouvě. Nezbytnou podmínkou pro zavedení jednotné měny členským státem EU s dočasnou výjimkou pro zavedení eura je plnění konvergenčních kritérií udržitelným, nikoli pouze jednorázovým způsobem.

1.2.1 Index spotřebitelských cen

Index spotřebitelských cen je základním ukazatelem vývoje inflace. Inflací rozumíme růst cenové hladiny v ekonomice. Inflace snižuje kupní sílu měny a ovlivňuje chování ekonomických subjektů. Na její vývoj působí řada faktorů jak na straně nabídky (světové ceny, kurz měny, jednotkové pracovní náklady), tak i poptávky. Cenová stabilita patří mezi základní cíle centrálních bank, a proto je vývoj inflace důležitým indikátorem pro měnovou politiku.

Index spotřebitelských cen (CPI) sleduje vývoj spotřebitelských cen na spotřebním koši založeném na souboru vybraných druhů zboží a služeb placených obyvatelstvem. Za cenové reprezentanty jsou vybrány takové výrobky a služby, které se významně podílejí na vydáních obyvatelstva a svým rozsahem pokrývají celou sféru spotřeby. V České republice činí celkový počet reprezentantů v současné době 775. Jejich soubor je postupně agregován do 12 hlavních oddílů spotřebního koše, a to formou váženého aritmetického průměru individuálních cenových indexů. Do výběru jsou zařazeny ty výrobky a služby, o nichž lze předpokládat, že vývoj jejich cen bude s dostatečnou přesností vystihovat průměrnou změnu cen všech výrobků příslušné skupiny, z nichž byly vybrány.

Pro účely mezinárodního srovnání se používá tzv. harmonizovaný index spotřebitelských cen. Je určen pro měření inflace na daném teritoriu a zahrnuje i výdaje zahraničních návštěvníků. Na rozdíl od HCPI je do CPI zahrnován i vývoj cen bydlení soukromých vlastníků bytů a domů.⁶

⁶ KADEŘÁBKOVÁ, A. A KOL. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky*. 1.vyd. Praha: Linde nakladatelství, 2005. ISBN 80-86131-64-5, s. 28

Kritérium cenové stability

Ustanovení smlouvy

Článek 121 odst. 1 první odrážka Smlouvy vyžaduje: „dosažení vysokého stupně cenové stability patrné z míry inflace, která se blíží míře inflace nejvýše třech členských států, jež dosáhly v oblasti cenové stability nejlepších výsledků“.

Článek 1 protokolu o kritériích konvergence, na který se odkazuje v článku 121 Smlouvy, stanovuje, že: „kritérium cenové stability, jak je uvedeno v čl. 121 odst. 1 v první odrážce, znamená, že členský stát vykazuje dlouhodobě udržitelnou cenovou stabilitu a průměrnou míru inflace měřenou v průběhu jednoho roku před provedeným šetřením, jež nepřekračuje o více než 1,5 procentního bodu míru inflace nejvýše tří členských států, které v oblasti cenové stability dosáhly nejlepších výsledků. Inflace se měří pomocí indexu spotřebitelských cen na srovnatelném základě s přehlédnutím k rozdílnému vymezení pojmů v jednotlivých členských státech.“

Aplikace ustanovení Smlouvy

Pokud jde o „průměrnou míru inflace měřenou v průběhu jednoho roku před provedeným šetřením“, tato míra inflace se vypočítává jako přírůstek posledního dostupného dvanáctiměsíčního průměru harmonizovaného indexu spotřebitelských cen oproti předchozímu dvanáctiměsíčnímu průměru.

Vymezení „nejvýše tří členských států, které v oblasti cenové stability dosáhly nejlepších výsledků“, které je použito v definici referenční hodnoty, se v praxi uplatňuje jako nevážený aritmetický průměr míry inflace ve třech zemích, které dosáhly nejnižší míry inflace, za předpokladu, že tato míra inflace je v souladu s požadavky cenové stability.⁷

1.2.2 Bilance veřejných rozpočtů

Bilance veřejných rozpočtů (rozpočtový schodek nebo přebytek) patří k základním makroekonomickým ukazatelům charakterizujícím hospodaření vládních institucí. Tato bilance výrazným způsobem ovlivňuje makroekonomickou rovnováhu země. Přijatelný schodek veřejných rozpočtů (definovaný jako čisté půjčky/výpůjčky sektoru vládních institucí do výše 3 % HDP) je jedním z maastrichtských kritérií podmiňujícím vstup země do eurozóny. Ukazatel čisté půjčky/výpůjčky je výsledným ukazatelem finančního hospodaření vládního sektoru a rovná se rozdílu mezi celkovými příjmy a výdaji vládního sektoru. Je dán mezerou mezi úsporami a investicemi a tzv. kapitálovými transfery (týkají se jednostranného předání aktiv buď v penězích nebo naturálně a zahrnují kapitálové daně, investiční dotace a ostatní kapitálové transfery jako např. platby vlády ostatním sektorům na úhradu ztrát či zničeného majetku při pohromách). Údaje o bilanci veřejných rozpočtů publikuje EUROSTAT ve skupině strukturálních ukazatelů, které poskytují obraz o celkovém makroekonomickém vývoji země.

⁷ Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladění ČR s eurozónou. [Výzkumná zpráva.] Praha: Ministerstvo financí, Ministerstvo průmyslu a obchodu a ČNB, 2005.

1.2.3 Veřejný dluh

Veřejný (vládní) dluh je v podstatě dán akumulovanými schodky veřejných financí. V tomto směru existuje úzká souvislost mezi schodky veřejných rozpočtů a nárůstem vládního dluhu. Výše vládního dluhu v % HDP je významným makroekonomickým ukazatelem charakterizujícím hospodaření sektoru vládních institucí a důležitou oblastí makroekonomické rovnováhy země. Růst vládního dluhu musí být financován půjčkami od ostatních sektorů ekonomiky nebo zahraničními zdroji. Obsluha vládního dluhu (úroky a splátky závazků) zvyšuje výdaje běžných rozpočtů a představuje zatížení budoucích generací minulými vládními rozpočty. Výše vládního dluhu (maximálně 60 % HDP) představuje jedno z maastrichtských konvergenčních kritérií, jehož splnění je podmínkou vstupu země do eurozóny. Údaje o veřejném vládním dluhu v % HDP publikuje EUROSTAT ve skupině strukturálních ukazatelů, které poskytují obraz o celkovém makroekonomickém vývoji země.⁸

Kritérium udržitelnosti veřejných financí

Ustanovení smlouvy

Článek 121 odst. 1 druhá odrážka Smlouvy vyžaduje: „dlouhodobě udržitelný stav veřejných financí patrný ze stavu veřejných rozpočtů nevykazujících nadměrný schodek ve smyslu článku 104 odst. 6“.

Podle článku 2 Protokolu o kritériích konvergence, na který se odkazuje v článku 121 Smlouvy, toto kritérium znamená, „že v době šetření se na členský stát nevztahuje Rozhodnutí Rady podle čl. 104 odst. 6 Smlouvy o existenci nadměrného schodku“.

Článek 104 Smlouvy upravuje postup při nadměrném schodku. Podle článku 104 odst. 2 a 3 Smlouvy vypracuje Evropská komise Zprávu, pokud členský stát EU nesplňuje požadavky dodržování rozpočtové kázně, a to zejména pokud:

1. poměr plánovaného nebo skutečného schodku veřejných financí k HDP překročí referenční hodnotu (stanovenou v Protokolu o postupu při nadměrném schodku jako 3 % HDP), ledaže by:
 - buď poměr podstatně a nepřetržitě klesal a dosáhl úrovně, která se blíží doporučené hodnotě,
 - nebo by překročení doporučené hodnoty bylo pouze výjimečné a dočasné a poměr zůstával blízko k doporučené hodnotě
2. poměr veřejného zadlužení k HDP překročí doporučenou hodnotu (stanovenou v Protokolu o postupu při nadměrném schodku jako 60 % HDP), ledaže se poměr dostatečně snižuje a blíží se uspokojivým tempem k doporučené hodnotě.

⁸ KADEŘÁBKOVÁ, A. A KOL. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky*. 1. vyd. Praha: Linde nakladatelství, 2005. ISBN 80-86131-64-5, s. 42

Další ustanovení Smlouvy – Postup při nadměrném schodku

Zpráva Evropské komise dle čl. 104 odst. 3 Smlouvy by také měla přihlídnout k tomu, zda schodek veřejných financí převyšuje veřejné investiční výdaje a vyhodnotit i další relevantní ukazatele, včetně střednědobé hospodářské a rozpočtové situace v členském státu.

Komise může také vypracovat zprávu, je-li i přes plnění kritérií toho názoru, že v některém členském státě existuje riziko nadměrného schodku. Zprávu komise zhodnotí ve svém stanovisku Hospodářský a finanční výbor.

V souladu s článkem 104 odst. 6 Rada na doporučení Komise a po zvážení všech připomínek, které dotýčný členský stát případně učiní, kvalifikovanou většinou rozhodne po celkovém zhodnocení, zda v tomto členském státě existuje nadměrný schodek. Rada EU následně na základě čl. 104.7 Smlouvy vydá doporučení pro daný členský stát s cílem snížit ve stanoveném termínu schodek pod 3 % hranici.⁹

Dalšími Maastrichtskými konvergenčními kritérii jsou kritérium stability měnového kurzu a kritérium dlouhodobých úrokových sazeb.

Kritérium stability měnového kurzu**Ustanovení smlouvy**

Článek 121 odst. 1 třetí odrážka Smlouvy vyžaduje: „dodržování normálního flukтуаčního rozpětí stanoveného mechanismem směnných kurzů Evropského měnového systému po dobu dvou let, aniž došlo k devalvaci vůči měně jiného členského státu“.

Článek 3 Protokolu o kritériích konvergence, na který se odkazuje v článku 121 odst. 1 Smlouvy, stanoví, že: „kritérium účasti v mechanismu směnných kurzů Evropského měnového systému, jak je uvedeno v čl. 121 odst. 1 třetí odrážce této smlouvy, znamená, že členský stát alespoň po dobu posledních dvou let před šetřením dodržoval flukтуаční rozpětí stanovené mechanismem směnných kurzů Evropského měnového systému, aniž by byl směnný kurz vystaven silným tlakům. Zejména pak nesměl členský stát v tomto období z vlastního podnětu devalvovat dvoustranný střední kurz své měny vůči měně kteréhokoli jiného členského státu“.

Aplikace ustanovení Smlouvy

Smlouva odkazuje na kritérium účasti v Evropském mechanismu směnných kurzů (ERM do prosince 1998 a následně ERM II od ledna 1999).

Zprvu, ECB v souladu se zněním Smlouvy vyhodnocuje, zda se země účastnila mechanismu ERM II „alespoň po dobu posledních dvou let před šetřením“.

Zadruhé, co se týče definice „normálního flukтуаčního rozpětí“, ECB vychází z formálního stanoviska, které přednesla Rada EMI v říjnu 1994 a z jejich vyjádření ve zprávě „Progress towards Convergence“ vydané v listopadu 1995:

⁹ Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladění ČR s eurozónou. [Výzkumná zpráva.] Praha: Ministerstvo financí, Ministerstvo průmyslu a obchodu a ČNB, 2005.

Stanovisko Rady EMI z října 1994 uvádí, že „širší flukтуаční pásmo přispělo k dosažení udržitelné míry stability měnových kurzů v rámci ERM“, že „Rada EMI považuje zachování současných pravidel za vhodné“ a že „členské státy by se i nadále měly snažit předcházet výrazným fluktuacím měnových kurzů tím, že zaměří svou politiku na dodržování cenové stability a snižování schodků veřejných rozpočtů, čímž přispějí k naplnění požadavků článku 121 odst. 1 Smlouvy a příslušného protokolu.“

Ve zprávě „Progress towards Convergence“, která byla zveřejněna v roce 1995, bylo konstatováno, že „když byla Smlouva sestavována, představovalo tzv. normální flukтуаční rozpětí odchylku o $\pm 2,25\%$ od bilaterální centrální parity a odchylka o $\pm 6\%$ představovala výjimku. V srpnu 1993 bylo přijato rozhodnutí o rozšíření flukтуаčního rozpětí na $\pm 15\%$. Interpretace tohoto kritéria, a především pojmu „normální flukтуаční rozpětí“, se tak stala poněkud složitější.“ Dále pak bylo navrženo, že při závěrečném hodnocení bude třeba vzít ohled na „specifický vývoj měnových kurzů v rámci Evropského měnového systému (ESM) od roku 1993“. Proto je při hodnocení vývoje směnných kurzů kladen důraz na to, zda byl měnový kurz blízko centrální parity v rámci ERM II.

Zatřetí, při posuzování přítomnosti „výrazného napětí“ nebo „silných tlaků“ na měnový kurz se zkoumá míra odchýlení kurzů k euru od centrálních parit v rámci ERM II. Vedle toho se používají další ukazatele, jako například krátkodobé úrokové diferenciály vůči eurozóně a jejich vývoj. Dále se bere ohled na to, jakou roli hráli devizové intervence.¹⁰

Kritérium dlouhodobých úrokových sazeb

Ustanovení smlouvy

Článek 121 odst. 1 čtvrtá odrážka Smlouvy vyžaduje: „stálost konvergence dosažené členským státem a jeho účasti v mechanismu směnných kurzů Evropského měnového systému, která se odráží v úrovních dlouhodobých úrokových sazeb“.

Článek 4 Protokolu o kritériích konvergence, na který se odkazuje v článku 121 odst. 1 Smlouvy, stanoví, že: „kritérium konvergence úrokových sazeb, jak je uvedeno v čl. 121 odst. 1 čtvrté odrážce této smlouvy, znamená, že v průběhu jednoho roku před šetřením průměrná dlouhodobá nominální úroková sazba členského státu, nepřekračovala o více než 2 procentní body sazbu tří členských států, které dosáhly v oblasti cenové stability nejlepších výsledků. Úrokové sazby se zjišťují na základě dlouhodobých státních dluhopisů nebo srovnatelných cenných papírů, s přihlédnutím k rozdílnému vymezení pojmů v jednotlivých členských státech.“

Aplikace ustanovení Smlouvy

Zprv, při zkoumání „průměrné nominální úrokové sazby“ za období „jednoho roku před šetřením“ se tato dlouhodobá úroková sazba vypočítává jako aritmetický průměr za posledních 12 měsíců, za které jsou k dispozici údaje o HICP.

Zadruhé „úroková sazba nejvýše tří členských států, které dosáhly v oblasti cenové stability nejlepších výsledků“, pomocí které je definována referenční hodnota, se určuje jako nevážený aritmetický průměr dlouhodobých úrokových sazeb ve třech zemích, které dosáhly nejnižší míry inflace. Úrokové sazby se měří na základě harmonizovaných dlouhodobých úrokových sazeb, které byly sestaveny pro vyhodnocování konvergence.¹¹

¹⁰ Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladění ČR s eurozónou. [Výzkumná zpráva.] Praha: Ministerstvo financí, Ministerstvo průmyslu a obchodu a ČNB, 2005.

¹¹ Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladění ČR s eurozónou. [Výzkumná zpráva.] Praha: Ministerstvo financí, Ministerstvo průmyslu a obchodu a ČNB, 2005.

2 ANALÝZA PŘECHODNÉHO OBDOBÍ PŘED VSTUPEM ČR DO EMU

2.1. KONTEXT MEZINÁRODNÍHO HOSPODÁŘSKÉHO VÝVOJE

Růst světové ekonomiky (USA, Japonsko a EU) pokračuje i v roce 2006, přestože tempo růstu je pomalejší oproti předchozímu roku. Vývoj světové ekonomiky je stále více ovlivňován Čínou a ostatními asijskými ekonomikami. Nicméně na dynamiku negativně působí především vysoké ceny nerostných surovin, zejména ropy. Růst americké ekonomiky zůstává solidní i při mírném zpomalení na 3,6 % v 1.pololetí 2005. Nadále se zvětšující deficit běžného účtu, který je doprovázen stále vysokým deficitem rozpočtu, představuje kurzové riziko.

Ve starých členských zemích EU (EU-25) je možné pozorovat zpomalení hospodářského růstu v r. 2005 oproti r. 2004 (z 2,2 % na 1,8 % ve čtvrtém čtvrtletí 2005). Toto zpomalení je důsledkem vysokých cen surovin, a to především ropy, apreciací eura vůči americkému dolaru, stagnací spotřeby domácnosti a růstem úrokových sazeb spojených se zvýšeným inflačním očekáváním. Případné projevy oživení by byly tedy důsledkem rostoucí zahraniční poptávky, především asijských zemí a USA.

Tabulka 1: Dynamika HDP ve vybraných zemích EU, (čtvrtletně, meziroční změna, v %)

	IV. 2002	I. 2003	II. 2003	III. 2003	IV. 2003	I. 2004	II. 2004	III. 2004	VI. 2004	I. 2005	II. 2005	III. 2005	IV. 2005
EU 25	1,2	1,5	0,7	1,0	1,6	2,4	2,9	2,2	2,3	0,8	1,7	1,9	1,8
Euro-zóna	1,2	1,1	0,1	0,6	1,1	2,0	2,6	1,8	1,9	0,6	1,7	1,4	1,3
ČR	1,2	2,4	3,1	3,6	3,6	4,1	4,5	4,6	4,6	4,7	5,1	5,9	6,9
Německo	0,0	0,3	-0,8	-0,5	0,3	2,0	2,1	1,2	1,3	-0,5	1,6	1,3	1,1
Maďarsko	3,9	2,7	2,5	2,9	3,6	4,5	4,5	3,9	4,1	2,9	4,1	4,5	4,3
Polsko	1,5	2,6	4,6	3,8	4,2	7,6	6,3	4,5	3,7	3,8	1,0	3,7	5,1
Slovensko	5,5	4,2	4,0	4,5	5,2	5,4	5,5	5,3	5,8	5,1	5,1	6,2	7,5
Velká Británie	1,3	2,9	2,3	1,9	3,0	2,9	3,2	3,0	3,5	0,4	1,3	2,0	2,5

Zdroj: Eurostat

Hospodářský vývoj v Německu, který ovlivňuje EU jako celek, je charakterizován nárůstem exportu, ale nízkou spotřebou domácností, která je odrazem dlouhodobých problémů na trhu práce. Proces rozšíření má na Unii jako ekonomický celek pozitivní vliv. Nové členské země rostou rychleji než EU-15. Jako důležité prorůstové faktory se ukazují uvolnění zahraničního obchodu s novými členskými zeměmi, širší možnosti kooperace, zvýšení mobility pracovních sil v rozšířené EU a nižší nasycenost vnitřního trhu nových zemí.

Výhled

Pro následující období 2006-2008 je možné předpokládat pozvolné zvyšování dynamiky HDP v EU. Ekonomický růst v EU-25 by se měl v těchto letech pohybovat mezi 2 % a 2,4 %. K němu by mělo přispět pokračování konjunktury asijských zemí a pozitivní impulsy plynoucí z rozšíření EU. Zásadní podmínkou ovšem bude nastartování růstu německé ekonomiky. Úspěšné strukturální reformy na trhu práce (zejména opět v Německu) by mohly stimulovat akceleraci spotřeby domácností. Předpokladem tohoto vývoje je stabilita světových komoditních a finančních trhů a obecně politická stabilita v širším regionu včetně absence nepředvídatelných událostí s globálním dopadem (např. akce mezinárodního terorismu). Za další ohrožení evropského růstu lze označit vnitřní trendy charakterizované nedostatečným důrazem na kvalitu produktů, inovace, vzdělání a životní prostředí, rozvojem civilizačních chorob a vysokým imigračním saldem zejména z rozvojových zemí.

2.2. MAKROEKONOMICKÝ VÝVOJ ČESKÉ REPUBLIKY

Makroekonomický vývoj dané ekonomiky je sledován na základě řady makroekonomických ukazatelů, mezi které patří zejména vývoj reálného HDP, výše HDP na jednoho obyvatele, výše spotřeby domácností, vývoj míry inflace, měnového kurzu a vývoj míry nezaměstnanosti. Nicméně tato makroekonomická data popisující vývoj ekonomiky nemusí plně odrážet úspěšnost země, neboť pojetí HDP vyjadřuje pouze část kvality života a není zde obsazen zdravotní stav obyvatelstva, vzdělanost, bezpečnost, kvalita životního prostředí, aj.

Tabulka 2: Vývoj hlavních makroekonomických ukazatelů v ČR (meziroční změna, v %)

		2001	2002	2003	2004	2005	2006 ^P	2007 ^P	2008 ^P
Růst reálného HDP	s. c.	4,3	3,7	3,3	4,4	4,8	4,4	4,2	4,3
Spotřeba domácností	s. c.	2,6	2,8	4,9	2,1	2,3	3,5	3,6	3,6
Spotřeba vlády	s. c.	3,8	4,5	4,2	-2,0	-0,6	-0,2	-0,5	-0,5
Hrubá tvorba fixního kapitálu	s. c.	5,4	3,4	4,8	7,6	2,8	3,4	4,8	7,5
Míra inflace (CPI)		4,7	1,8	0,1	2,8	1,9	2,5	2,3	2,5
Zaměstnanost	růst	0,4	0,8	-0,7	-0,6	0,9	0,8	0,5	0,4
Míra registrované nezaměstnanosti		8,5	9,2	9,9	8,3	7,9	7,4	7,1	6,9
Podíl běžného účtu PB na HDP		-5,4	-5,6	-6,3	-3,0	-4,8	-3,8	-3,3	-2,7

Zdroj: ČSÚ, MF (Konvergenční program ČR, 11/2005)

Poznámka: P ... prognóza

Proces ekonomické konvergence České republiky k průměru EU-15, respektive EU-25 je od roku 2000 relativně vyrovnaný a má setrvalou tendenci. HDP na obyvatele ČR dosáhlo v roce 2005 celých 15 936 USD v paritě kupní síly, což odpovídá 70,9 % úrovně EU-25.

2.2.1 Hrubý domácí produkt

V ČR dochází k postupnému zrychlování růstu produkce. V roce 2005 bylo dosaženo jeho tempa růstu 4,8 %. Hlavním faktorem tohoto příznivého vývoje je zrychlení růstového trendu produktivity výrobních faktorů, a to především růst souhrnné produktivity výrobních faktorů, které jsou důsledkem zlepšení fungování podnikové sféry, zvláště podniků pod zahraniční kontrolou, stability finančního systému a odstranění překážek pohybu zboží po vstupu do EU. Nicméně stále přetrvávají negativní faktory, mezi které patří špatná vymahatelnost práva a bariéry výstupu hospodářských subjektů z trhu.

Vysoká dynamika hrubé tvorby fixního kapitálu přispěla ke zvýšení vybavenosti české ekonomiky jednak zlepšením infrastruktury a jednak zvýšením konkurenceschopných výrobních jednotek. Určitým rizikovým faktorem pro akceleraci růstu produkce může být fungování trhu práce, kdy klesající míra participace na trhu práce brání efektivnímu využívání pracovní síly (ekonomicky aktivních obyvatel).

Meziroční růst české ekonomiky neklesl již šest čtvrtletí pod hranici 4,0 %. Struktura růstu je příznivá, je tažen investicemi a exportem zboží, růst spotřeby domácností se zpomaluje. V krátkém období se budou projevovat pozitivní efekty vstupu ČR do EU. Vzhledem ke zrychlování růstu produkce nevznikne výrazná kladná produkční mezera a ani riziko přehřátí ekonomiky, které by bylo spojeno s vyššími inflačními tlaky.

Meziroční růst výdajů domácností na spotřebu se během roku 2005 zpomalil a nyní v podstatě stagnuje. Současné nízké úrokové sazby vedly domácnosti k vyšším investicím do vlastního bydlení, které odčerpalo část disponibilního důchodu.

Spotřeba vlády má klesající tendenci, hrubá tvorba fixního kapitálu vykazuje po vysokých tempech roku 2004 významný pokles. Pozitivním prvkem je dosažení kladného příspěvku zahraničního obchodu k růstu HDP.

Výhled

Předpokládaný růst světové ekonomiky bude zpomalován vysokými cenami nerostných surovin, zejména ropy. To bude mít dopad i na českou ekonomiku. Hospodářský růst v euro-zóně bude i nadále pomalejší ve srovnání s ostatními hospodářsko-geografickými oblastmi.

Na dynamiku HDP budou působit následující faktory:

1. Česká republika bude těžit z přílivu finančních prostředků ze strukturálních fondů a Fondu soudržnosti, které ve velké míře přispějí k vytváření moderní infrastruktury. Ta by měla být stimulem pro další příliv přímých zahraničních investic. Mohutný příliv těchto prostředků však bude klást velké nároky na schopnost spolufinancování projektů z české strany.

2. Podle dlouhodobé populační projekce ČSÚ by měla ČR v roce 2008 dosáhnout vrcholu v podílu obyvatel ve věku 15 – 64 let na celkové populaci, od té doby se bude tento podíl snižovat. I přes prodlužování věku odchodu do řádného starobního důchodu a uvažované kladné saldo migrace to bude znamenat postupné omezování zdrojů pracovní síly. Míra dopadu tohoto jevu na ekonomiku bude dána vývojem participace, která bude záviset na pružnosti trhu práce a motivaci na nabídkové straně trhu práce.

3. Tempo růstu české ekonomiky může být také negativně ovlivněno přesunem zahraničních investic dále na východ, investic hledajících větší výnosnost v podobě nižších mzdových nákladů a nižší míry zdanění (př. Slovensko) a převody zisků z již realizovaných investic a nižším tempem růstu zemí EU (zejména Německo), které absorbují významnou část českého exportu. Dalším rizikem je vývoj cen nerostných surovin, zejména ropy.

4. Určité riziko pro udržení pozitivního hospodářského vývoje ČR je možné definovat v oblasti veřejných financí, které by měli projít reformními procesy.

Strukturální opatření na trzích zboží a služeb, práce a kapitálu povedou k vytvoření příznivých podmínek pro růst produkce, zvyšování konkurenceschopnosti ekonomiky a růstu zaměstnanosti. Bude pokračovat proces liberalizace sítí, dokončení privatizace a restrukturalizace, zároveň dojde k rozvoji konkurence v sektoru služeb.

Tabulka 3: Vývoj reálného HDP (meziroční změna, v %)

	2006 ^P	2007 ^P	2008 ^P	2009 ^E	2010 ^E	2011 ^E	2012 ^E	2013 ^E
Reálný HDP	4,4	4,2	4,3	4,2	4,2	4,2	4,2	4,2
Výdaje domácností na spotřebu	3,5	3,6	3,6	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
Výdaje vládních institucí na spotřebu	-0,2	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5	-0,5
Hrubá tvorba fixního kapitálu	3,4	4,8	7,5	6,0	6,0	6,0	6,0	6,0
Vývoz zboží a služeb	10,2	9,8	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0	10,0
Dovoz zboží a služeb	8,8	8,9	9,8	9,5	9,5	9,5	9,5	9,5
Příspěvky k růstu HDP: (procentní body)								
Domácí poptávka	2,6	2,9	3,6	3,3	3,3	3,3	3,3	3,3
Změna stavu zásob	0,6	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3
Saldo zahraničního obchodu	1,2	1,0	0,6	1,0	1,0	1,0	1,0	1,0

Zdroj: ČSÚ, MF (Konvergenční program ČR, 11/2005), odhady analytického týmu

Poznámka: P ... prognóza MF, E ... odhady analytického týmu

2.2.2. Inflace a měnová politika

ČNB operuje v měnovém politickém režimu cílování inflace. Cílové pásmo pro meziroční růst indexu spotřebitelských cen, kterým se definuje míra inflace v ČR, rovnoběžně klesá z 3–5ti procentní úrovně v lednu 2002 na 2–4 procentní úroveň v prosinci 2005. Růst hladiny spotřebitelských cen se na počátku roku 2005 výrazně zpomalil v porovnání s předchozím rokem 2004. K tomuto příznivému vývoji přispělo odeznívání vlivu zvýšení nepřímých daní v souvislosti s reformou veřejných financí a harmonizací daňových zákonů při vstupu ČR do EU, ale také zpomalení růstu cen komodit na světových trzích. Zvýšení míry inflace na podzim 2005 (listopad CPI 2,4 % meziročně) bylo vyvoláno zejména v důsledku zdražení cen energií (důsledek růstu cen komodit na světových trzích, zejména vysokých cen ropy). Reakcí na růst inflace v ČR bylo zvýšení úrokových sazeb, referenční dvoutýdenní repo sazby o 25 bazických bodů ze strany ČNB na 2,25 na konci října 2005.

Tabulka 4: Vývoj cen zboží a služeb (roční průměr, v %)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ^P	2007 ^P	2008 ^P
Index spotřebitelských cen	3,9	4,7	1,8	0,1	2,8	1,9	2,5	2,3	2,5
Harmonizovaný index spotřebitelských cen	3,9	4,5	1,4	-0,1	2,6	1,5	2,2	2,0	2,1
Index cen výrobců	4,9	2,9	-0,5	-0,3	5,7	5,9	3,3	2,6	2,6
Deflátor HDP	1,4	4,9	2,8	1,9	2,7	1,5	2,4	2,3	2,9

Zdroj: MF (Konvergenční program ČR, 11/2005)

Poznámka: P ... prognóza

V důsledku růstu cen ropy na světových komoditních trzích došlo v průběhu roku 2005 k tlaku na růst cen průmyslových výrobců, ke kterému došlo především v první polovině roku, avšak s klesajícím trendem (leden 7,2 % meziročně, červen 2,7 % meziročně). Tento tlak je výrazně kompenzován zhodnocováním kurzu české koruny jak vůči americkému dolaru, tak vůči euru. Výsledkem je výrazně nižší růst těchto cen ve srovnání se spotřebitelskými na konci roku (listopad 0,0 meziročně). Růst cen komodit a zpomalení tempa zhodnocování české měny se může projevit ve zvýšení růstu cen výrobců oproti současné situaci.

V roce 2005 dosáhla průměrná míra inflace úrovně necelých dvou procent (1,9 %). V roce 2006 došlo k jejímu zvýšení na úroveň 2,6 %. K tomuto nárůstu přispělo vedle promítnutí se vyšších cen energií rovněž deregulace cen nájemného.

Tabulka 5: Vývoj míry inflace v ČR měřené prostřednictvím indexu spotřeb. cen (roční index v %)

	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Vývoj CPI v ČR	2,8	1,9	2,6	2,3 ^P	2,5 ^P	–	–	–	–	–
Inflační cíl ČNB	–	–	3,0	3,0	3,0	3,0	3,0	–	–	–
Inflační cíl ECB	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0	2,0
Předpokládaný vývoj CPI v ČR	–	–	–	–	–	2,5	2,5	2,5	2,5	2,5

Zdroj: MF (Konvergenční program ČR, 11/2005), ČNB

Poznámka: P ... prognóza

2.2.3. Kurz české měny

Vývoj měnového kurzu české koruny vůči hlavním světovým měnám – americkému dolaru a euru, je dlouhodobě charakterizován apreciačním trendem. Nicméně v roce 2004 došlo k mírnému oslabení kurzu české koruny vůči euru.

Kurzový vývoj v letech 2005 a 2006 podpořil dlouhodobý trend sílící české koruny vůči americkému dolaru a euru. Na konci roku 2005 posílila česká měna na tehdejší historické maximum vůči euru, když byla obchodována na úrovni 28,80 CZK/EUR. V průběhu roku 2006 posílila vůči euru o přibližně 5 %. V prosinci 2006 dosáhla koruna úrovně 27,635 CZK/EUR. Tento vývoj bude mít pozitivní cenový efekt na obchodní bilanci a nemělo by dojít k ohrožení konkurenceschopnosti českého exportu. Vůči americkému dolaru se česká koruna pohybuje okolo hranice 21 CZK/USD. Zhodnocování české měny však může negativně ovlivnit konkurenceschopnost odvětví s nízkou produktivitou práce, nízkonákladovou strategií, využívající převážně domácí zdroje.

Výhled

Můžeme očekávat další posilování domácí měny vůči euru v ročním tempu 3 - 3,5 %.

2.2.4. Vnější bilance

Běžný účet platební bilance

Česká ekonomika je ekonomikou s vysokou mírou otevřenosti a je charakterizována výraznou orientací zahraničního obchodu na členské země EU. Podíl vývozu zboží a služeb na HDP dosahuje 65 %. Z pohledu strukturální charakteristiky zahraničního obchodu je pro českou ekonomiku příznivá nižší pravděpodobnost zasažení asymetrickými šoky v rámci celé EU.

Podíl deficitu běžného účtu platební bilance na HDP dosáhl v roce 2004 úrovně přes 6 %. Určité zlepšení na konci roku 2004 a v průběhu roku 2005 bylo zapříčiněno snížením deficitu obchodní bilance. Nicméně došlo ke zhoršení deficitu bilance výnosů a také ke snížení přebytku běžných převodů a bilance služeb. Lze očekávat, že deficit běžného účtu platební bilance bude v budoucnu určován především rostoucím deficitem bilance výnosů.

Deficit obchodní bilance se od roku 2002 plynule snižuje i díky apreciaci české koruny a zvýšení cen ropy. V období po vstupu ČR do EU došlo k jeho podstatnému zlepšení a deficit obchodní bilance tak dosáhl nejnižších hodnot od roku 1994. Toto zlepšení bylo mimo jiné způsobeno oživením hospodářského růstu v sousedních zemích, kde zejména v Polsku a Slovensku došlo k růstu exportních trhů. Tento fakt velmi příznivě ovlivňuje dynamiku zahraničního obchodu.

V roce 2004 se výrazně dynamizovaly všechny základní ukazatele zahraničního obchodu.

- Celkový vývoz se zvýšil o čtvrtinu a dosáhl 1 713,7 mld. Kč. Vzrostl do všech teritoriálních seskupení, nejvyšší růst byl do SNS¹² (48 %) a nejnižší do ostatních tzv. mimoevropských zemí (3,4 %). Na meziročním přírůstku vývozu o 342,8 mld Kč se 84 % podílely státy EU. Hodnota dovozu vzrostla na 1736 mld. Kč. Na přírůstku dovozu, který činil 295,3 mld. Kč se podílely 88 % vyspělé tržní ekonomiky (z toho EU 73,9 %).

12 Společenství nezávislých států – členové Arménie, Ázerbajdžán, Bělorusko, Gruzie, Kazachstán, Moldavsko, Rusko, Tádžikistán, Turkmenistán, Ukrajina, Uzbekistán

- Meziroční pokles deficitu na 22,3 mld. Kč byl pozitivně ovlivněn jednak zvýšením aktivní obchodní bilance s vyspělými tržními ekonomikami zhruba o polovinu na 148,5 mld. Kč (kladné saldo s EU dosáhlo 225,8 mld. Kč) a jednak poklesem pasiva s rozvojovými ekonomikami na 55,1 mld. Kč.
- Po rozšíření EU se seskupení 25 zemí podílelo na našem vývozu 85,9 % a na dovozu 71,8 %, především v důsledku růstu vývozu o 24,5 % a dovozu o 24,2 %. Přebytek obchodní bilance s EU překročil dvousetmiliardovou hranici a na jeho zvýšení se podílel svými přírůstky aktivních bilancí obchod s Německem, Slovenskem, Maďarskem, Belgií a Rakouskem.
- Z pohledu struktury stupně zpracování ve vývozu posílil podíl výrobků s nižším stupněm zpracování na úkor výrobků s vyšším stupněm zpracování. V dovozu posílil podíl strojírenských a elektrotechnických výrobků na úkor potravin, surovin a polotovarů, přičemž dovoz potravin a agrárních komodit významně rostl a vedl k dalšímu zhoršování salda agrárního obchodu v objemových i finančních ukazatelích.
- Podíl HIGH-TECH výrobků oslabil ve vývozu na 11,9 % a v dovozu na 15 %. Deficit těchto výrobků se snížil na 56,7 mld. Kč, když vývoz meziročně vzrostl o 19,3 % a dovoz o 13,7 % (dominantní položkou ve vývozu byla výpočetní technika a v dovozu výrobky elektrotechniky a komunikace).

Dynamický růst exportní výkonnosti, který byl podpořen vstupem do EU a zlepšení směnných relací prokazují zvýšení konkurenceschopnosti domácích výrobců zejména v oblasti informačních a komunikačních technologií. Došlo k zastavení poklesu přebytku bilance služeb a s ekonomickým ožíváním v okolních zemích lze předpokládat postupné zlepšování bilance služeb v oblasti cestovního ruchu a dopravy. Bilance výnosů zahrnující reinvestované a repatriované zisky zahraničních investorů se přes mírné zlepšení dostává do stále většího deficitu. V bilanci převodů byla ČR čistým příjemcem plateb z EU v roce 2004.

Tabulka 6: Vývoj platební bilance (v mld. Kč, v %)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ^P
Obchodní bilance	-120,8	-116,7	-71,3	-69,8	-22,3	40,4	75,0
Bilance služeb	54,6	57,9	21,9	13,2	12,5	12,0 P	12,0
Bilance výnosů	-53,0	-83,5	-115,6	-119,9	-139,5	-168,0 P	-86,0
Bilance převodů	14,4	17,8	28,7	15,8	6,1	28,0 P	24,0
Běžný účet	-104,9	-124,5	-136,4	-160,6	-167,3	-61,7	-75,0
Finanční účet	148,0	172,8	347,8	157,1	183,7	137,9	79,0
Přímé zahraniční investice	190,8	208,3	277,7	59,3	127,8	263,2	–
Devizové rezervy ČNB (mld. USD)	13,1	14,5	23,7	27,0	28,4	31,0 P	31,0
Podíl běžného účtu na HDP	-4,8	-5,3	-5,5	-6,2	-6,0	-2,1	-2,4

Zdroj: MF (Konvergenční program ČR, 11/2005), ČSÚ

Poznámka: P ... prognóza

Vzhledem k dalšímu předpokládanému nárůstu ukazatelů otevřenosti ekonomiky ve spojení s výraznou orientací zahraničního obchodu na členské země EU lze očekávat sblížení hospodářských cyklů mezi ČR a EU, resp. eurozónou, a následně tím klesající pravděpodobnost asymetrických šoků. Dalším příznivým aspektem pro budoucí vývoj HDP je vysoký podíl vnitroodvětvového obchodu mezi ČR a zeměmi EU (zejména Německem), který také snižuje pravděpodobnost asymetrických šoků.

Přímé zahraniční investice

Velký rozsah přílivu přímých zahraničních investic do ČR za posledních pět let se v roce 2003 razantně zmenšil především vlivem nižšího rozsahu privatizačních příjmů při současném výrazném poklesu ostatních přímých investic. V roce 2004 došlo ke zvýšení přílivu přímých zahraničních investic do české ekonomiky, kdy celkový objem dosáhl hodnoty 127,8 mld. Kč. V roce 2005 se očekávalo zvýšení přílivu investic v souvislosti s uskutečněním privatizace významných státních podniků – byla investována suma 263,2,3 mld. Kč. Uvedené přírůstky na jedné straně úzce souvisí s privatizací, na druhé straně je možné je spojovat se změnou investiční nálady související s oživením ekonomik zemí EU a se vstupem ČR do EU.

Tabulka 7: Stav přímých investic v ČR (mil.Kč)

	2000	2001	2002	2003	2004	I. – III. 2005
Základní kapitál	641 391,6	706 410,0	798 060,8	767 018,3	800 580,3	961 578,9
Reinvestovaný zisk	60 826,2	131 127,3	215 042,1	242 373,5	321 262,0	364 712,5
Ostatní kapitál	116 193,8	144 797,7	152 426,2	152 391,8	158 752,5	174 462,1
Celkem	818 411,6	982 335,0	1 165 529,1	1 161 783,7	1 280 594,8	1 500 53,7

Zdroj: ČNB

Zahraniční subjekty dlouhodobě investují v následujících odvětvích: doprava a telekomunikace, peněžnictví a pojišťovnictví, obchod a opravy, pohostinství a ubytování, nemovitosti a služby pro podniky. Ve sféře zpracovatelského průmyslu pak v oblastech stroje, přístroje a zařízení (elektrické, zdravotnické, kancelářské, dopravní) – jedná se především o investice do automobilového průmyslu, kovy a kovové výrobky, rafinérské zpracování ropy, chemické a pryžové výrobky.

Z hlediska teritoriálního členění platí, že největší objemy přímých investic přicházejí do České republiky z Nizozemí a Německa, odkud pochází více než 50 % investovaného kapitálu. Třetím největším investorem je stejně jako v předchozím roce Rakousko s 12 % podílem. Mezi osmi nejvýznamnějšími investorskými zeměmi zůstávají ještě Francie, USA, Velká Británie, Belgie a Švýcarsko. Země Evropské unie se na přílivu investic do ČR podílejí 88 %, přičemž celých 85 % připadá na původní členské země. Zahraniční investoři vykazují ve většině podniků rozhodující vliv. Z celkového počtu asi 3900 společností se zahraniční majetkovou účastí je více než 70 % společností vlastněno stoprocentně a dalších 21 % vykazuje více než padesátiprocentní zahraniční podíl na základním kapitálu tuzemské společnosti.

Budoucí vývoj přílivu přímých investic, po očištění o privatizační akce – např. prodej ČEZ, může být klasifikován jako stabilní, nicméně velkou část těchto investic již nebude představovat základní kapitál, ale reinvestované zisky. V příštích letech lze očekávat zvýšení podílu kapitálu v souvislosti se stahováním zisků z realizovaných investic.

2.2.5. Nezaměstnanost

Nabídková strana trhu práce je ovlivněna zvýšením životního minima a minimální mzdy od ledna 2005, které vedly ke zvýšení plateb sociálních dávek a snížila se tak motivace lidí hledat a udržet si práci. Vysoké zdanění osob s nízkou kvalifikací a systém daní a sociálních dávek nemotivuje tyto osoby k hledání pracovního uplatnění a vytlačuje je do nezaměstnanosti nebo šedé ekonomiky. Nicméně nová právní úprava by měla přispět k větší strukturalizaci konstrukce sociálních dávek a přispět tak ke zvýšení rozdílů mezi pracovními příjmy a příjmy ze sociální pomoci.

Dalším pozitivním impulsem pro trh práce by měla být změna nemocenského pojištění (snížení sazby nemocenského pojištění odváděného zaměstnavatelem) a nový zákoník práce (změny pracovně právní legislativy s cílem zpružnit uzavírání a rozvazování standardních pracovních smluv).

V roce 2004 došlo ke snížení míry nezaměstnanosti¹³ o 0,6 % na úroveň 10,2 %, tento trend pokračoval i v roce 2005. Snížování míry nezaměstnanosti nebylo až do druhého čtvrtletí 2005 v souladu s akcelerujícím hospodářským růstem. V případě vývoje míry nezaměstnanosti dochází k časovému zpoždění za dynamickým hospodářským růstem za prvé z důvodu dalšího růstu produktivity práce, a tím udržení konkurenceschopnosti, a za druhé z důvodů strukturálního nesouladu nabídky a poptávky po práci, včetně horší zaměstnanosti znevýhodněných skupin.

V důsledku hospodářského růstu a opatření aktivní politiky zaměstnanosti by mělo dojít ke zlepšení strukturálních nedostatků trhu práce, ale bude nutná reforma systému sociálního zabezpečení, aby došlo k narovnání trhu práce a zvýšení motivace k práci.

Regionální rozdíly v míře nezaměstnanosti jsou důsledkem kvalifikačního nesouladu nabídky a poptávky po práci a nízké regionální mobility pracovní síly. V ČR jsou významným problémem (ve srovnání s ostatními členskými zeměmi EU) regionální rozdílnosti v míře nezaměstnanosti, které se neustále zvyšují.

Tabulka 8: Vývoj zaměstnanosti a nezaměstnanosti (v %)

	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006 ^P	2007 ^P
Zaměstnanost (meziroční změny)	-0,7	0,4	0,8	-0,7	-0,6	0,9	0,8	0,5
Míra zaměstnanosti	66,0	66,0	66,3	65,6	64,9	65,1	65,8	66,0
Míra participace	72,4	71,8	71,5	71,1	70,8	70,9	71	71
Míra nezaměstnanosti ČSÚ	8,8	8,1	7,3	7,8	8,3	7,8	7,4	7,1
Míra nezaměst. MPSV	8,78	8,90	9,81	10,31	10,33	8,4**	8,0	7,8
					9,47*			
Prac.síla (meziroční změny)	-0,6	-0,3	-0,1	-0,1	0,0	0,4	0,3	0,2
Produktivita práce (meziroční změny)	4,6	2,2	0,7	3,9	4,6	3,8	3,6	3,6
					5,0*			

Zdroj: MF (Konvergenční program ČR, 11/2005)

Poznámka: P ... prognóza; data ČSÚ se vztahují k ročním průměrům, data MPSV jsou uvedena ve staré metodice ke konci roku;

* ... údaj k 31. 12. 2004 dle nové metodiky. **... listopad 2005, nová metodika¹⁴

¹³ ve staré metodice VŠPS

¹⁴ Vysvětlení: V praxi ČR existují dva způsoby zjišťování počtu nezaměstnaných a míry nezaměstnanosti. (1) ČSÚ používá výběrové šetření pracovních sil (VŠPS). Jedná se o mezinárodně srovnatelnou metodiku EUROSTATu na základě evoluce a metodiky ILO. (2) Nová metodika MPSV je používána od července 2004. V rámci této metodiky je nezaměstnaný definován podle nového zákona 435/2004 Sb. o nezaměstnanosti.

Výhled

Ve středně dlouhém období lze očekávat mírný nárůst zaměstnanosti. V krátkém období, v roce 2006 lze předpokládat pokračování mírného poklesu nezaměstnanosti k úrovni 8,0 %, vyjádřeno dle nové metodiky MPSV. Podle metodiky ČSÚ jsou tyto predikce míry nezaměstnanosti na úrovni 7,4 % pro r. 2006.

V dlouhém období je vývoj míry nezaměstnanosti silně ovlivněn vývojem produktivity výrobních faktorů, zejména kapitálu a práce. S ohledem na skutečnost, že v ČR produktivita práce vlivem technologií a získaných dovedností (pozitivní efekt přílivu přímých zahraničních investic) roste, může docházet k uvolňování pracovní síly a v konečném důsledku k růstu míry nezaměstnanosti. Rizikovými faktory jsou vysoké zdanění práce, interakce daní a sociálních dávek a zvyšování minimální mzdy.

2.2.6. Fiskální politika

V posledních letech vykazovaly veřejné rozpočty deficitní tendence a z jejich vývoje lze usuzovat o existenci strukturálních problémů českých veřejných financí. Výše deficitů není v souladu s jednotlivými fázemi hospodářského cyklu a v minulosti byla doprovázena vysokým tempem růstu vládního dluhu.

Deficity odráží náklady spojené se zlepšováním infrastruktury a přizpůsobováním environmentálním standardům. Výdajová strana veřejných rozpočtů je charakterizována vysokým podílem sociálních mandatorních výdajů, které omezují manévrovací prostor vlády.

V souvislosti s negativním vývojem veřejných financí je prováděna reforma veřejných rozpočtů v podobě opatření jak na příjmové, tak výdajové stránce rozpočtu. Jejím cílem je trvalé snížení fiskálních deficitů. Vláda si stanovila fiskální cíl pro rok 2006 ve výši 2,8 % podílu deficitu vládního sektoru na HDP a odstranění nadměrného deficitu do roku 2008. Základním kamenem reformy veřejných výdajů jsou střednědobé výdajové rámce umožňující kontrolu nad rozpočtovými výdaji a jejich efektivní alokaci.

Česká republika má problémy s dlouhodobou udržitelností veřejných financí. Jako členská země EMU s dočasným odkladem zavedení eura a bez možnosti podílet se na jednotné měnové politice podléhá Česká republika pravidlům stability a růstu, který definuje hraniční

hodnoty pro vývoj veřejného dluhu a deficitu veřejných rozpočtů s cílem udržet zdravé veřejné finance. Vzhledem k nepříznivému vývoji ukazatele podílu deficitu veřejných rozpočtů k HDP byla v roce 2004 Evropskou komisí zahájena procedura nadměrného schodku, v rámci které se ČR zavázala ke snížení vládního schodku pod 3 % HDP do roku 2008. V oblasti vývoje vládního dluhu můžeme očekávat relativně příznivý vývoj vzhledem ke kritériím fiskální stability, jeho výše by se měla ve střednědobém horizontu stabilizovat pod 40 % HDP a bude tak výrazně pod referenční hodnotou 60 %.

Při snížení strukturálního deficitu veřejných financí bude mít ČR po vstupu do eurozóny a působením společné měnové politiky větší prostor pro působení vestavěných automatických stabilizátorů. Snížení deficitu výrazně pod hranici 3 % HDP je předpokladem pro to, aby působení vestavěných stabilizátorů neohrozilo plnění referenčního maastrichtského kritéria fiskálního deficitu. Tak bude zajištěn i soulad s pravidly Paktu stability a růstu.

Dynamika nárůstu veřejného dluhu se díky reformě veřejných financí zpomaluje ve srovnání s obdobím do roku 2003. Úspěšné dokončení fiskální konsolidace bude stabilizovat úroveň veřejného dluhu hluboko pod úrovní 60 % HDP.

Dosažení referenčních hodnot stanovených Maastrichtskou smlouvou a Paktem stability a růstu je počáteční, ale nikoliv postačující podmínkou pro udržení stability veřejných financí. Problémy může v budoucnu vyvolat zejména odkládání reformy penzijního a zdravotního systému.

2.3. Závěr

Srovnání České republiky s některými členskými zeměmi EU a USA v oblasti hospodářského cyklu a růstu naznačuje její ekonomickou konvergenci směrem k vyspělejšími zemím světa. Ekonomická výkonnost ČR je významně ovlivňována vývojem na světových trzích, zejména ropných produktů. Výkonnost české ekonomiky bude také ovlivněna vývojem přílivu či odlivu zahraničních investic. Příliv přímých zahraničních investic bude v následujícím období stabilní, nicméně velkou část těchto investic již nebude představovat základní kapitál, ale reinvestované zisky.

Trh práce ČR je schopen relativně dobře reagovat na ekonomické šoky, přesto je možné definovat rizikové oblasti, ve kterých je pružnost trhu práce nižší. Rizikovými faktory jsou vysoké zdanění práce, interakce daní a sociálních dávek a zvyšování minimální mzdy. Prováděná reforma veřejných rozpočtů v podobě opatření jak na příjmové, tak na výdajové stránce rozpočtu, se významně projeví v celkovém vývoji české ekonomiky a tedy i v možné změně makroekonomických ukazatelů.

V oblasti měnové politiky a vývoje míry inflace vykazuje česká ekonomika stabilní vývoj – predikovatelný inflační vývoj, vládou ČR a současně s ČNB deklarované cíle vstupu ČR do eurozóny v roce 2010. To se projeví nejenom ve stabilním vývoji míry inflace, ale i stabilním vývoji měnového kurzu se všemi dopady na výkonnost českého exportu.

Přistoupením České republiky do EU vzala na sebe ČR závazek usilovat o vstup do eurozóny. Legislativa Evropských společenství stanovuje pět základních podmínek vstupu členské země do eurozóny, tzv. Maastrichtská konvergenční kritéria¹⁵, mezi která patří udržitelnost cenové stability na základě vývoje míry inflace, stálost konvergence odrážející se ve stabilitě dlouhodobých úrokových sazeb, udržitelnost stability měnového kurzu a dlouhodobá udržitelnost veřejných financí, hodnocená prostřednictvím vývoje deficitu veřejných rozpočtů a veřejného dluhu. Česká republika je jako členská země EU zavázána podniknout kroky vedoucí k tomu, aby byla na přistoupení k eurozóně rychle a dobře připravena. Příprava splnění uvedených kritérií může ovlivnit hospodářský vývoj ČR v následujícím období a tedy predikované makroekonomické ukazatele.

¹⁵ Bude podrobněji rozvedeno ve 4. kapitole.

3 REÁLNÁ KONVERGENCE

Prioritou strategie hospodářského rozvoje středoevropských ekonomik, které v době svého půlstoletého odtržení od vývoje ve vyspělejší části světa silně zaostaly, je dohánění ekonomické úrovně rozvinutých zemí. Proces dohánění vyžaduje větší důraz na zajištění robustního ekonomického růstu než ve vyspělých a stabilizovaných západoevropských ekonomikách. Tento proces splývá se všeobecnou snahou zemí Evropské unie zapojit se do proudu znalostní ekonomiky na základě cílů Lisabonské agendy a zvýšit tak konkurenční schopnost ve srovnání s předními světovými regiony, jako je USA, Japonsko nebo potenciálně velké země Asie, jejichž vliv na vývoj světové ekonomiky prudce narůstá.

Přibližování ekonomické úrovně ke srovnávaným vyspělým zemím je označováno jako reálná konvergence. V širším kontextu je zužování mezery v ekonomické úrovni posuzováno v souvislosti se zužováním mezery technologické a s přizpůsobováním výrobní struktury. V České republice probíhalo vyrovnávání ekonomické úrovně v 90. letech s velkými výkyvy a období konvergence se střídala s obdobími divergence. Existující mezera se nejprve rozevřela v obou zemích v období transformační krize, spojené se zásadní restrukturalizací výrobní základny při reorientaci na západní trhy a s komplikovaným institucionálním přizpůsobováním při přechodu k tržní ekonomice.¹⁶

Česká ekonomika se na počátku transformace nacházela zhruba na stejné úrovni jako méně vyspělé západoevropské ekonomiky. Její ekonomická úroveň, měřená HDP na obyvatele v paritě kupní síly, byla mírně vyšší než v Portugalsku, Řecku nebo Slovinsku a téměř dosahovala úrovně Irska. Po transformační krizi poklesla výrazně pod úroveň těchto zemí a zejména Irsko se dostávalo daleko vpřed.

Vyrovnání výchozí úrovně v průběhu první poloviny dekády nebylo postaveno na dostatečně pevných základech a nastala další vleklá recese v letech 1997-1998, v podmínkách transformujících se zemí ojedinělá. V důsledku druhé recese poklesla ekonomická úroveň ČR v relaci k EU-25 v roce 2000 na 64 %, tj. znovu hluboce pod výchozí úroveň na počátku transformace. Náskok, který měla Česká republika před ostatními středoevropskými a východoevropskými

¹⁶ Vintrová, R., *Konvergence ekonomik středoevropských nových členských zemí. [Výzkumná zpráva.] Praha: Centrum ekonomických studií VŠEM, 2005*

zeměmi na počátku 90. let, se tak v průběhu dekády značně oslabil. Zatímco ještě v polovině 90. let se ČR podle úrovně HDP na obyvatele v paritě kupní síly nacházela na prvním místě tohoto regionálního uskupení, od krizového roku 1997 byla předstihována Slovinskem a odstup ostatních zemí od úrovně ČR se zmenšoval. Proces konvergence k úrovni EU probíhal ve druhé polovině 90. let v ostatních zemích EU-5¹⁷ rychleji.

Tabulka 9: HDP na obyvatele v PPS ve vybraných zemích EU v letech 1996 až 2005 (EU-25 = 100)

	1996*	2000	2005	Změna v p.b.	
				1996-2005	2000-2005
Česká republika	70,3	64	73,7	3,4	9,7
Maďarsko	48,7	53,2	62,5**	13,8**	9,3**
Polsko	42,3	47	49,8	7,5	2,8
Slovensko	45,6	47,3	54,1	8,5	6,8
Slovinsko	69,2	73,2	81,9	12,7	8,7
Estonsko	34,9	41,2	59,8	24,9	18,6
Litva	34,8	38,3	52,1	17,3	13,8
Lotyšsko	30,3	35,1	48	17,7	12,9
Portugalsko	75,1	80,9	71,1	-4,0	-9,8
Řecko	70	71,6	84,1	14,1	12,5

* Odhad EUROSTATu

** Údaje za Maďarsko nejsou zcela srovnatelné, neboť v nich je na rozdíl od ostatních zemí od roku 2002 již obsažena metodická změna (nový způsob zahrnování tzv. FISIM), která úroveň HDP ve vztahu k EU-25 poněkud zvyšuje. Nesrovnatelnost se týká i údajů v časové řadě – změna k roku 1996 a 2000 může být zkreslena směrem nahoru až o 2 p.b.

Zdroj: EUROSTAT, Structural Indicators.

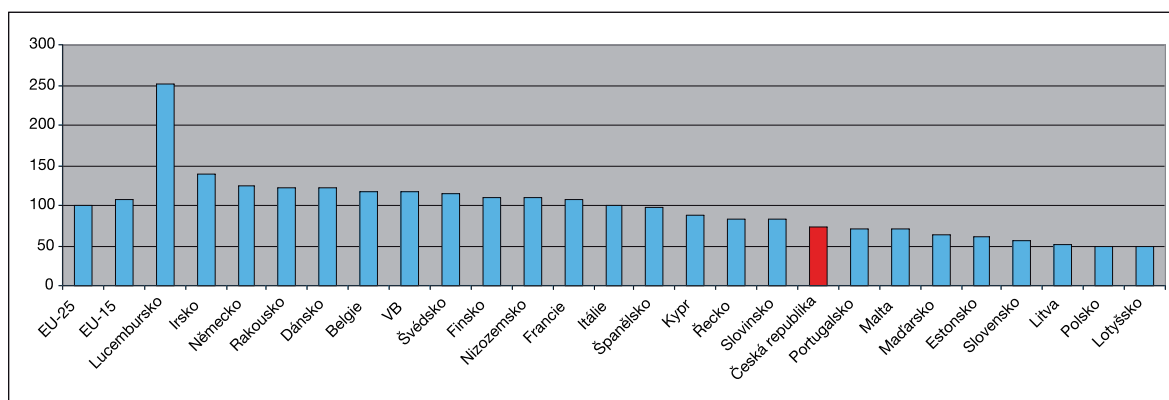
V zemích EU-5 byl průběh konvergence velice rozdílný (viz tabulka 9). Pozice ČR vůči EU se v důsledku druhé recese zlepšila mezi roky 1996 a 2005 jen o 3,4 p.b., zatímco v ostatních zemích EU-8 docházelo ke zlepšení o 7,5 až 24,9 p.b. Ze středoevropských zemí dosáhly nejprázlivějších výsledků Slovinsko a Maďarsko, které se v uváděném období přiblížily k úrovni EU-25 o 12,7, resp. 13,8 p.b.

17 Nové postkomunistické členské země EU jsou obvykle označovány jako EU-8. Řadí se k nim všechny středoevropské a východoevropské nové členské země, které podstupovaly transformaci od centrálně plánované ekonomiky k ekonomice tržní a mají tedy z hlediska konvergenčního procesu řadu shodných rysů. Jde o země z poslední vlny rozšíření, označované v materiálech EU jako EU-10, s vyloučením Malty a Kypru. Zde se poněvíc soustředíme na země EU-5, tedy na tranzitivní středoevropské země (Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko), které mají více shodných předpokladů než vyplývá ze srovnání s postsovětskými republikami Pobaltí, jejichž transformace byla více zatížena dlouhodobou existencí v rámci ekonomiky býv. SSSR.

Srovnání s méně vyspělými starými členskými zeměmi ukazuje protikladný vývoj Portugalska a Řecka. V Portugalsku se proces konvergence, úspěšně probíhající v 90. letech, na přelomu dekády obrátil a jeho ekonomická úroveň v relaci k EU spadla z 81 % v letech 1999 a 2000 na 71 % v roce 2005. Za posledních 5 let tak bylo ztraceno ve vyrovnávání ekonomické úrovně vše, co bylo získáno v dekádě 90. let. Řecko naopak v posledním pětiletí patřilo k nejrychleji konvergujícím ekonomikám.

Ukazuje se, že ekonomicky méně vyspělé země mohou v procesu integrace do EU procházet jak obdobím konvergence, tak i divergence. Příčiny divergence v Portugalsku, které nastaly souběžně se vstupem do eurozóny, by bylo potřeba hlouběji zkoumat. Mohou mít rozličný původ, avšak možný vliv koordinačních politik, zaměřených na snížení inflace při současné ztrátě kurzového kanálu pro zhodnocování měny, nelze vyloučit. Mohlo v nich však hrát roli jednostranné zaměření na cenovou konkurenční výhodu. Když se s EU začaly integrovat ještě „levnější“ země, které jsou geograficky blíže ekonomicky vyspělému „jádro“ zemí EU, nastal odliv kapitálu a ztráty pracovních příležitostí. Portugalská pracovní síla je přitom nejen dražší než v zemích EU-5, ale i méně kvalifikovaná.¹⁸

Obr. 1: Hrubý domácí produkt na obyvatele v PPS v zemích EU-25 v roce 2005 (v %)

Zdroj: EUROSTAT, Structural Indicators, General Economic Background

V současnosti se v žebříčku zemí EU-25 podle dosažené ekonomické úrovně zařazují dvě země EU-5 do střední třetiny (Slovensko a ČR), ostatní spadají do poslední třetiny

¹⁸ V Portugalsku zhruba tři čtvrtiny obyvatelstva v produktivním věku mají pouze základní vzdělání (v klasifikaci ISCED 0-2). V ČR se v této nejnižší skupině nachází pouze 11 % obyvatelstva, na Slovensku 13 %. Podíl obyvatelstva se středoškolským vzděláním (ISCED 3-4) dosahuje v Portugalsku jen necelých 13 %, zatímco v ČR činí 77 % a na Slovensku 74 %. Podíly obyvatelstva s ukončeným terciárním vzděláním se příliš neliší – ve všech jmenovaných zemích se pohybují mezi 12 až 13 %.

(Maďarsko, Slovensko a Polsko). ČR se v roce 2005 zařadila na 17. místo, když v roce 2004 překonala úroveň Malty a v roce 2005 úroveň Portugalska. Slovensko se v roce 2004 nacházelo na 21. místě a podle EUROSTATu si v roce 2005 vyměnilo pozici s rychle rostoucím Estonskem, které bylo na 22. místě (viz obrázek 1). Na konci žebříčku se nachází Litva, Polsko a Lotyšsko.

Obrat k rychlému dohánění ekonomické úrovně byl v zemích EU-5 spjat s přípravou na vstup do EU. V české a slovenské ekonomice je urychlení růstu zřetelné zejména v letech, následujících bezprostředně po vstupu.

Česká republika dosáhla nejnižšího bodu v relaci k EU v roce 2000, kdy její ekonomická úroveň klesla na 64 % průměru EU-25. Od tohoto roku byl nastartován poměrně razantní proces reálné konvergence, kdy mezi roky 2000 a 2005 došlo k přiblížení o 9,7 p.b., což bylo nejvíce v rámci zemí středoevropské pětky. To je zjištění poněkud překvapivé ve srovnání se standardně vytvářenými představami, založenými pouze na sledování vývoje HDP. Tempa růstu HDP na obyvatele ve stálých cenách byla v ČR v letech 2001-2005 o 2,3 p. b. nad průměrem zemí Unie (v ČR v ročním průměru 3,5 %, v EU-25 jen 1,2 %).

Tabulka 10:

Tempa růstu HDP na obyvatele a rychlost konvergence zemí EU-5 + EU-25 v období 2001-2005

	Průměrná roční tempa růstu HDP/obyv. v %	Přiblížení k EU mezi roky 2000 a 2005 v p.b.1)
Česká republika	3,5	9,7
Maďarsko	4,2	9,32)
Polsko	3,1	2,8
Slovensko	4,8	6,8
Slovinsko	3,3	8,7
Portugalsko	-0,1	-9,8
Řecko	3,9	12,5
EU-25	1,2	0,0

1) Viz poslední sloupec předchozí tabulky.

2) Viz poznámka ** k předchozí tabulce – reálné zvýšení je asi o 2 p.b. nižší.

Zdroj: EUROSTAT, Structural Indicators, rok 2005 v ČR podle zprávy ČSÚ.

3.1 HRUBÝ DOMÁCÍ PRODUKT

Evropská unie jako celek dosahuje relativně nízkého tempa reálného růstu HDP (hlavně ve srovnání s USA). V rámci EU-25 vyšší dynamiku dosahují nové členské státy. Z těchto nových členských zemí dosáhly v letech 2001-2004 velmi vysokou dynamiku růstu pobaltské země a Slovensko. Ze starých členských zemí bylo stále nejdynamičtější ekonomikou Irsko.

Česká republika dosahovala dlouhodobě relativně nízkou růstovou výkonnost měřenou reálným růstem HDP. V posledních letech je však tempo růstu české ekonomiky podstatně rychlejší než je průměr zemí EU a dostává se na úroveň sousedních středoevropských zemí (s výjimkou Slovenska). Česká republika prošla v letech 1997 až 1998 obdobím hospodářské recese charakterizované poklesem HDP a od roku 1999 dochází k postupnému oživení hospodářského růstu, který v roce 2005 dosáhl výše 4,8 %.

Tabulka 11: Hrubý domácí produkt ve stálých cenách (roční tempa růstu)

	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	2,7	1,8	2,7	3,0	3,0	3,8	1,9	1,2	1,2	2,4	1,5
EU-15	2,6	1,7	2,7	3,0	3,0	3,8	1,9	1,1	1,1	2,3	1,4
Belgie	2,4	1,2	3,3	1,9	3,1	3,9	1,0	1,5	0,9	2,6	1,4
ČR	5,9	4,2	-0,7	-1,1	1,2	3,9	2,6	1,5	3,2	4,4	4,8
Dánsko	3,1	2,8	3,2	2,2	2,6	3,5	0,7	0,5	0,6	2,1	2,7
Estonsko	4,5	4,4	11,1	4,4	0,3	7,9	6,5	7,2	6,7	7,8	8,4
Finsko	3,4	3,8	6,2	5,0	3,4	5,0	1,0	2,2	2,4	3,6	1,9
Francie	2,4	1,1	2,4	3,6	3,3	4,1	2,1	1,2	0,8	2,3	1,5
Irsko	9,8	8,3	11,7	8,5	10,7	9,2	6,2	6,1	4,4	4,5	4,4
Itálie	2,9	1,1	2,0	1,8	1,7	3,0	1,8	0,4	0,3	1,2	0,2
Kypr	9,9	1,8	2,3	5,0	4,8	5,0	4,1	2,1	1,9	3,8	3,9
Litva	3,3	4,7	7,0	7,3	-1,7	3,9	7,2	6,8	10,5	7,0	7,0
Lotyšsko	-0,9	3,8	8,3	4,7	3,3	6,9	8,0	6,4	7,2	8,3	9,1
Lucembursko	1,4	3,3	8,3	6,9	7,8	9,0	1,5	2,5	2,9	4,5	4,2
Maďarsko	1,5	1,3	4,6	4,9	4,2	5,2	3,8	3,5	2,9	4,2	3,7
Malta	6,2	4,0	4,9	3,4	4,1	6,4	0,2	0,8	-1,9	0,4	0,8
Německo	1,9	1,0	1,8	2,0	2,0	3,2	1,2	0,1	-0,2	1,6	0,8
Nizozemsko	3,0	3,0	3,8	4,3	4,0	3,5	1,4	0,1	-0,1	1,7	0,5
Polsko	7,0	6,0	6,8	4,8	4,1	4,0	1,0	1,4	3,8	5,3	3,4
Portugalsko	4,3	3,6	4,2	4,7	3,9	3,8	2,0	0,5	-1,2	1,2	0,4
Rakousko	1,9	2,6	1,8	3,6	3,3	3,4	0,8	1,0	1,4	2,4	1,7
Řecko	2,1	2,4	3,6	3,4	3,4	4,5	4,6	3,8	4,6	4,7	3,5
Slovensko	5,8	6,1	4,6	4,2	1,5	2,0	3,8	4,6	4,5	5,5	5,1
Slovinsko	4,1	3,7	4,8	3,9	5,4	4,1	2,7	3,5	2,7	4,2	3,8
Španělsko	2,8	2,4	3,8	4,5	4,7	5,1	3,5	2,7	3,0	3,1	3,4
Švédsko	4,1	1,3	2,4	3,6	4,6	4,3	1,0	2,0	1,5	3,6	2,5
Velká Británie	2,9	2,7	3,2	3,2	3,0	4,0	2,2	2,0	2,5	3,2	1,6

Zdroj: Statistical Annex of European Economy, Autumn 2005, s. 48-49

Tabulka 12: Růst HDP v klíčových světových ekonomikách (meziroční změna, v %)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006P	2007P
ČR	-1,1	1,2	3,9	2,6	1,5	3,2	4,4	4,8	4,4	4,3
EU-25	3,0	3,0	3,8	1,9	1,2	1,2	2,4	1,5	2,1	2,4
Eurozóna	2,9	2,9	3,7	1,9	0,9	0,7	2,1	1,3	1,9	2,1
Německo	2,0	2,0	3,2	1,2	0,1	-0,2	1,6	0,8	1,2	1,6
USA	4,2	4,4	3,7	0,8	1,6	2,7	4,2	3,5	3,2	2,7

P.... Prognóza

Zdroj: Eurostat

Růst HDP, podle kterého je obvykle posuzován postup reálné konvergence, není jediným ukazatelem ekonomické výkonnosti. Přibližování ekonomické úrovně k průměrné úrovni zemí EU-25 probíhá v ČR výrazně rychleji, než odrážejí tempa růstu HDP na obyvatele. V menší míře je tomu tak i v Maďarsku a ve Slovinsku. Naopak v Polsku, a zejména pak na Slovensku, rychlost reálné konvergence za vykazovaným předstihem v tempech růstu HDP zaostává. Slovensko vykazuje rychlejší tempa růstu HDP než ČR, avšak jeho ekonomická úroveň se v uplynulých 5 letech přiblížila k EU jen o 7 procentních bodů (ze 47 % na 54 %), zatímco ČR postoupila o 9 p.b. (z 64 % na 73 %).

3.2 MÍRA NEZAMĚSTNANOSTI

V EU existují dvě velké skupiny, které vykazují odlišné míry nezaměstnanosti. Do první skupiny patří státy jako je Dánsko, Rakousko, Velká Británie a Nizozemsko s nízkými hodnotami (do 6 %) a druhá s výrazně vyššími hodnotami okolo 10 %, kam patří např. Francie, Německo, Španělsko. Ve druhé polovině 90. let došlo ke snížení míry nezaměstnanosti, ale od roku 2001 dochází k pozvolnému nárůstu. Nové členské země vykazují v průměru vyšší hodnoty. Nejvyšší mírou nezaměstnanosti trpí Polsko a Slovensko (v roce 2004 více než 18 %).

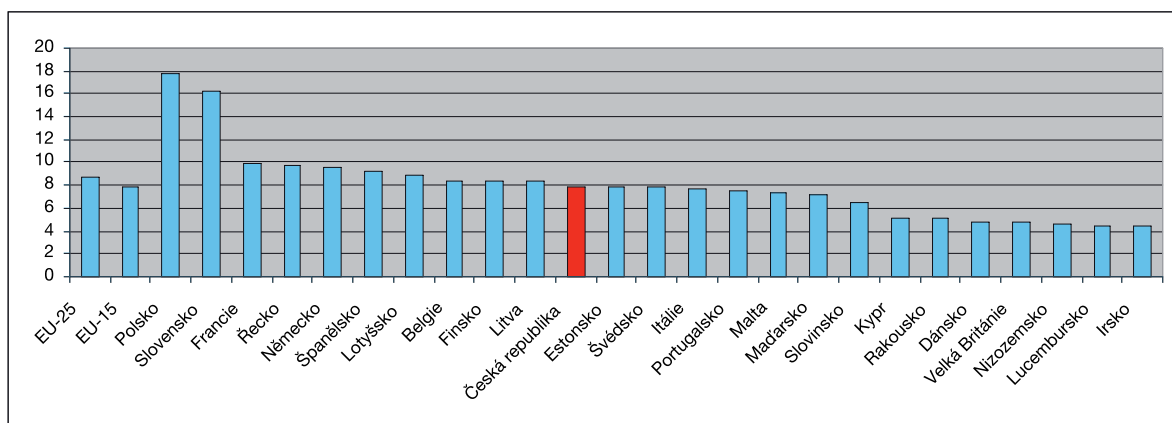
V ČR se míra nezaměstnanosti liší podle způsobu zjišťování míry nezaměstnanosti. Česká republika vykazuje dlouhodobě nižší míru nezaměstnanosti vůči průměru EU. Vůči zemím Evropy, především Polsku či Slovensku jsou dosažené hodnoty poloviční. Přes pozitivní trend poslední doby se nadále míra nezaměstnanosti pohybuje nad hodnotami obvyklými v nejvyšších zemích světa.

Tabulka 13: Harmonizovaná míra nezaměstnanosti (v %)

	12. 2004	1. 2005	2. 2005	3. 2005	4. 2005	5. 2005	6. 2005	7. 2005	8. 2005	9. 2005	10. 2005	11. 2005	12. 2005
EU-25	8,9	8,9	8,9	8,9	8,8	8,8	8,7	8,6	8,6	8,5	8,5	8,8	8,5
Euro-zóna	8,8	8,8	8,8	8,8	8,7	8,6	8,6	8,5	8,4	8,3	8,3	8,6	8,4
ČR	8,2	8,1	8,1	8,0	8,0	8,0	7,9	7,8	7,8	7,9	7,9	7,9	7,8
Německo	9,6	9,7	9,7	9,8	9,9	9,5	9,5	9,3	9,8	8,6	9,1	9,5	9,3
Maďarsko	6,7	6,8	6,9	7,0	7,1	7,1	7,1	7,1	7,2	7,2	7,2	7,3	7,4
Polsko	18,4	18,3	18,2	18,2	18,1	17,9	17,9	17,8	17,7	17,7	17,6	17,7	16,9
Slovensko	17,4	17,1	16,9	16,7	16,6	16,5	16,4	16,3	16,2	16,2	16,2	16,0	15,5
Velká Británie	4,6	4,7	4,6	4,6	4,6	4,7	4,6	4,6	4,6	4,8	4,7	4,8	5,0
USA	5,4	5,2	5,4	5,2	5,2	5,1	5,0	5,0	4,9	5,1	5,0	5,0	4,9
Japonsko	4,4	4,5	4,6	4,5	4,4	4,4	4,2	4,4	4,3	4,2	4,5	4,4	4,4

Zdroj: Eurostat

Obr. 2: Míra nezaměstnanosti (rok 2005, v %)

Zdroj: Eurostat – Structural Indicators, Employment, k 24. 10 2005

Tabulka 14: Míra dlouhodobé nezaměstnanosti (celkem, v %)

Země	1995	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
EU-25	.	4,1	3,9	3,8	3,9	4	4,1	3,9
EU-15	4,9	3,9	3,4	3,1	3,1	3,3	3,4	3,3
Belgie	5,8	4,9	3,7	3,2	3,6	3,6	3,8	4,4
Bulharsko	.	.	9,4	11,9	11,7	8,9	7,2	6,0
Česká republika	.	3,2	4,2	4,2	3,7	3,8	4,2	4,2
Dánsko	2,0	1,0	1,0	0,9	0,9	1,1	1,2	1,1
Estonsko	.	5,0	5,7	8,7	5,0	4,7	4,8	4,2
Finsko	.	3,0	2,8	2,5	2,3	2,3	2,1	2,2
Francie	4,4	4,1	3,5	3,0	3,1	3,7	3,9	4,0
Irsko	7,6	2,4	1,6	1,3	1,3	1,5	1,6	1,5
Itálie	7,1	6,7	6,3	5,7	5,1	4,9	4,0	3,9
Kypr	.	.	1,3	1,0	0,8	1,1	1,2	1,2
Litva	.	5,3	8,0	9,2	7,2	6,1	5,8	4,3
Lotyšsko	.	7,6	7,9	7,2	5,7	4,3	4,6	4,1
Lucembursko	0,7	0,7	0,6	0,6	0,8	0,9	1,1	1,2
Maďarsko	.	3,3	3,0	2,5	2,4	2,4	2,7	3,2
Malta	.	.	4,4	3,7	3,4	3,3	3,4	3,4
Německo	3,9	4,1	3,7	3,7	3,9	4,5	5,4	5,0
Nizozemsko	3,1	1,2	0,8	0,6	0,7	1,0	1,6	1,9
Polsko	.	5,8	7,6	9,3	10,8	10,8	10,3	10,2
Portugalsko	3,1	1,8	1,7	1,5	1,7	2,2	3,0	3,7
Rakousko	1,0	1,2	1,0	0,9	1,1	1,2	1,3	1,3
Rumunsko	.	2,8	3,5	3,2	4	4,2	4,5	4,4
Řecko	4,6	6,5	6,2	5,5	5,3	5,3	5,6	5,1
Slovensko	.	8,0	10,2	11,4	12,2	11,4	11,8	11,7
Slovinsko	.	3,2	4,0	3,5	3,4	3,4	3,2	3,1
Spojené království	3,6	1,7	1,4	1,3	1,1	1,1	1,0	1,0
Španělsko	10,5	5,9	4,8	3,9	3,9	3,9	3,5	2,2
Švédsko	2,3	1,9	1,4	1,0	1,0	1,0	1,2	1,2
Kandidátské země								
Chorvatsko	8,9	8,4	7,3	7,4
Turecko	.	.	1,4	1,8	3,1	2,5	4,0	4,1
Ostatní země								
Island	0,2	0,3	0,3
Norsko	.	.	0,3	0,4	0,5	0,6	0,8	0,9
Japonsko	0,6	1,0	1,2	1,3	1,7	1,8	1,6	1,5
Spojené státy	0,5	0,3	0,2	0,3	0,5	0,7	0,7	0,6

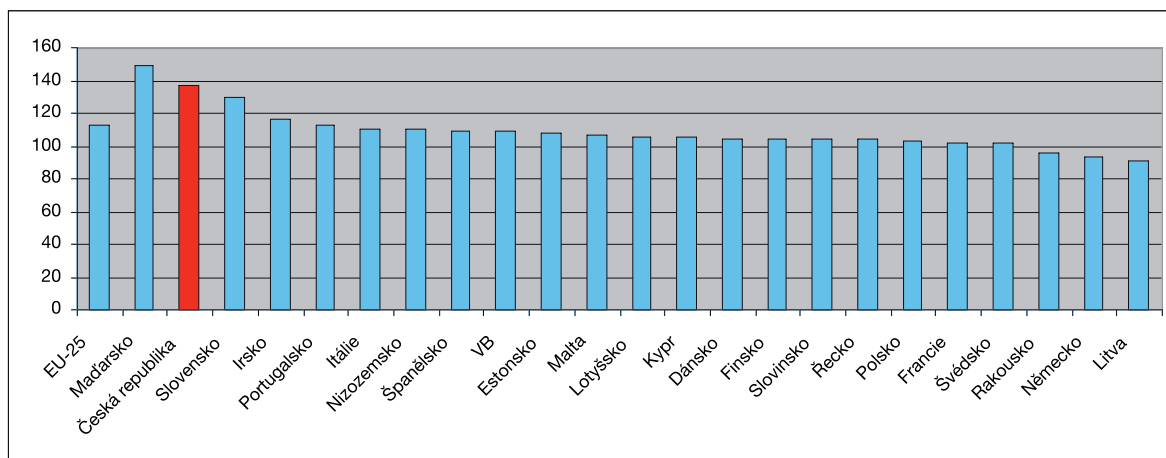
Zdroj: Eurostat, Structural Indicators, Social Cohesion

3.3 REÁLNÝ EFEKTIVNÍ MĚNOVÝ KURZ

V EU je vývoj v jednotlivých zemích stabilizovaný s tendencí mírného posilování v celém období 1995 až 2004. Tomuto trendu se vymyká pouze Německo a Rakousko. Vzhledem k existenci společné měny je v eurozóně vývoj REER ovlivněn pouze cenovými změnami. V nových členských zemích EU (EU-10) je vývoj REER ovlivněn oscilacemi měnových kurzů a rychlejším růstem cenových hladin. Od roku 2000 je v řadě zemí charakterizován výraznou apreciací měnových kurzů (ČR, Maďarsko a Slovensko). Naopak Polsko a Lotyšsko zaznamenaly v posledních dvou letech pokles REER.

V České republice je REER významně ovlivněn dlouhodobým posilováním nominálního kurzu koruny a rychlejším tempem míry inflace ve srovnání se sledovanými zeměmi. Tyto vlivy vedou k jeho zhodnocování. Česká koruna se v období 1995-2004 reálně zhodnocovala v průměru o 2,7 % ročně (index 127,2 za rok 2004) a toto zhodnocení je po Maďarsku v EU-8 nejrychlejší.

Obr. 3: Index reálného efektivního kurzu v roce 2005 (1999 = 100)

Zdroj: EUROSTAT – Sustainable Development Indicators, Economic development, Competitiveness

4 NOMINÁLNÍ KONVERGENCE

– PLNĚNÍ MAASTRICHTSKÝCH KONVERGENČNÍCH KRITÉRIÍ

Kandidátským zemím žádajícím o přijetí do Evropské unie byl ze strany EU uložen závazek usilovat následně také o vstup do eurozóny. Znamená to vzdát se vlastní měny, ztratit kurzovou samostatnost, rezignovat na vlastní měnovou politiku a podřídit se důsledkům společné politiky. Evropská unie očekává, že nové členské státy se k přijetí do eurozóny dopracují splněním konkrétních podmínek maastrichtských kritérií. Tato kritéria vyžadují snížení míry inflace, konvergenci úrokových sazeb, omezení rozpočtového deficitu a státního dluhu. Dále budou tyto státy již dva roky před přijetím do eurozóny muset plnit podmínky členství v mechanismu směnných kurzů ERM II, což omezí šíři jejich kurzové flexibility.

Smlouva ukládá za povinnost dvěma institucím – Evropské komisi a Evropské centrální bance – vyhodnocovat v minimálně dvouletém intervalu plnění konvergenčních kritérií u členských států, které mají odklad pro zavedení eura, ve skutečnosti k tomu však dochází každoročně. Jejich výstupem jsou dva samostatné dokumenty: Konvergenční zpráva EK a Konvergenční zpráva ECB.

Tabulka 15: Plnění konvergenčních kritérií v roce 2004

(srovnání členských států EU s odkladem zavedení eura podle Konvergenční zprávy EK)

	cenová stabilita	udržitelnost veřejných financí (deficit, dluh)	dlouhodobé měnový kurz	úrokové sazby
ČR*	ano	ne	ne	ano
Estonsko**	ano	ano	ne	–
Kypr*	ano	ne	ne	ano
Lotyšsko	ne	ano	ne	ano
Litva**	ano	ano	ne	ano
Maďarsko*	ne	ne	ne	ne
Malta*	ne	ne	ne	ano
Polsko*	ne	ne	ne	ne
Slovinsko**	ne	ano	ne	ano
Slovensko*	ne	ne	ne	ano
Švédsko	ano	ano	ne	ano

Zdroj: Evropská komise, říjen 2004

*Pozn.: * ... proti zemi byla zahájena procedura nadměrného schodku rozhodnutím Rady ze dne 5. července 2004*

*** ... země vstoupila dne 28. června 2004 do kurzového režimu ERM II*

Závěry Konvergenční zprávy 2004 Evropské komise i Konvergenční zprávy 2004 Evropské centrální banky poukazují na to, že ze čtyř konvergenčních kritérií splňuje ČR pouze dvě – kritérium cenové stability a dlouhodobých úrokových sazeb. K témuž závěru dochází i vyhodnocení provedené v této práci. Souhrnné vyhodnocení u všech členských států Evropské unie s odkladem pro zavedení eura ukazuje předchozí tabulka 15.

4.1 KRITÉRIUM CENOVÉ STABILITY

Kritérium cenové stability se v letech 2005 a 2006 daří ČR plnit. Při současné striktní interpretaci kritéria používané Evropskou komisí a Evropskou centrální bankou však není vyloučeno, že v případě zachování nynějšího cíle ČNB ve výši 3 % bude plnění tohoto kritéria ohroženo. Pravděpodobnost porušení kritéria závisí na výhledu cenového vývoje v ČR (mj. na vyhodnocení síly dopadu připravovaných změn v oblasti nepřímých daní); zatímco podle výhledu MF by problém nastat neměl, podle výhledu ČNB je v případě zachování současného inflačního cíle ve výši 3 % budoucí porušení kritéria velmi pravděpodobné. Dále pak závisí na vývoji samotné referenční hodnoty kritéria, která se odvíjí od inflace v jednotlivých zemích EU. U ní při současné interpretaci nelze vyloučit výkyvy směrem dolů znesnadňující splnění kritéria cenové stability.

Tabulka 16: Harmonizovaný index spotřebitelských cen (průměr posledních 12 měsíců, růst v %)

	2002	2003	2004	8/05	2005	2006	2007	2008
Průměr 3 zemí EU s nejnižší inflací ¹⁹	1,4	1,2	0,7	0,9	0,9	1,3	1,6	1,5
Hodnota kritéria (1. řádek + 1,5 p.b.)	2,9	2,7	2,2	2,4	2,4	2,8	3,1	3,0
Česká republika ²⁰	1,4	-0,1	2,6	1,8	1,6	2,4	2,6	2,5

*Zdroj: Eurostat, Evropská komise, Konvergenční programy
a Programy stability členských zemí, návrh Konvergenčního programu ČR (2005)*

19 Výhled inflace v EU pro roky 2005 – 2006 je převzat z jarní ekonomické prognózy Evropské komise, pro roky 2007 – 2008 z konvergenčních programů a Programů stability členských zemí (2004).

20 Prognóza pro ČR je převzata z návrhu konvergenčního programu ČR (2005) vypracovaného na základě údajů známých v září 2005. Prognóza ČNB z října 2005 očekává inflaci vyjádřenou harmonizovaným indexem spotřebitelských cen v r. 2005 ve výši 1,7 %, v r. 2006 ve výši 3,3 % a v r. 2007 ve výši 3,1 %.

Vymezení „nejvýše tří členských států, které v oblasti cenové stability dosáhly nejlepších výsledků“, poskytuje při vyhodnocení kritéria jistou volnost při posouzení, které státy budou případně z výpočtu hodnoty kritéria vyloučeny, protože míra inflace, které dosáhly, nebude považována za „míru inflace v souladu s požadavky cenové stability“. Pro výpočet hodnoty kritéria v tabulce 16 je zvolena taková interpretace, kdy za tři země s nejlepšími výsledky v oblasti cenové stability jsou považovány země s nejnižší kladnou inflací.

Pokud budeme odvozovat výhled hodnoty kritéria z minulých údajů, pak v letech 1999 až 2004 se výše kritéria pohybovala od 2,2 % do 2,9 %. Inflační cíl ČNB, stanovený od roku 2006 pro národní index spotřebitelských cen na úrovni 3 % (ČNB se zároveň zavázala usilovat o to, aby se skutečná hodnota inflace nelišila od cíle o více než jeden procentní bod na obě strany), tak vytváří podmínky pro splnění kritéria blízko jeho referenční hodnoty. Harmonizovaný index spotřebitelských cen vykazuje v ČR systematicky nižší hodnoty inflace než index národní. Nicméně například v roce 2004 vedly bezinflační šoky v některých zemích EU k poklesu referenční hodnoty kritéria, zatímco inflace v ČR naopak zaznamenala přechodný nárůst, takže ČR krátkodobě kritérium cenové stability neplnila. Neplnění kritéria po určitou dobu především v závislosti na vnějším vývoji není samozřejmě vyloučeno ani v budoucnu.

Mezinárodní srovnání

V listopadu 2005 vzrostly spotřebitelské ceny oproti stejnému období minulého roku v EU-25 o 2,2 %, v eurozóně pak o 2,3 %. V důsledku rostoucích cen nerostných surovin a následných inflačních očekávání, přistoupila Evropská centrální banka ke zvýšení klíčových úrokových sazeb o 25 bazických bodů, ze strany ECB na 2,25 % na začátku prosince 2005. Základní úrokové sazby v EU a ČR jsou tak opět nastaveny ve stejné výši.

Cena ropy Brent dosáhla v roce 2004 průměru 38,30 USD za barel. Vysoká poptávka v Číně, válečné konflikty na Blízkém Východě a přírodní katastrofy (nepříznivé klimatické podmínky v oblasti těžby ropy) vedly k postupnému nárůstu ceny až na úroveň 68,00 USD za barel v září 2005. Nelze předpokládat, že by se cena ropy v nejbližším období vrátila pod úroveň 50,00 USD za barel. Ceny ostatních nepalivových surovin a potravin rovněž rostou, hlavní příčinou je růst poptávky v Číně a Indii.

Tabulka 17: Vývoj spotřebitelských cen (roční průměrná harmonizovaná míra inflace, v %)

	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006
ČR			3,9	4,5	1,4	-0,1	2,6	1,5	2,2
EU-25	2,1	1,6	2,4	2,5	2,1	1,9	2,1	2,2	2,0
Eurozóna	1,1	1,1	2,2	2,5	2,3	2,1	2,1	2,1	1,8
USA	1,6	2,2	3,4	2,8	1,6	2,3	2,7	–	–

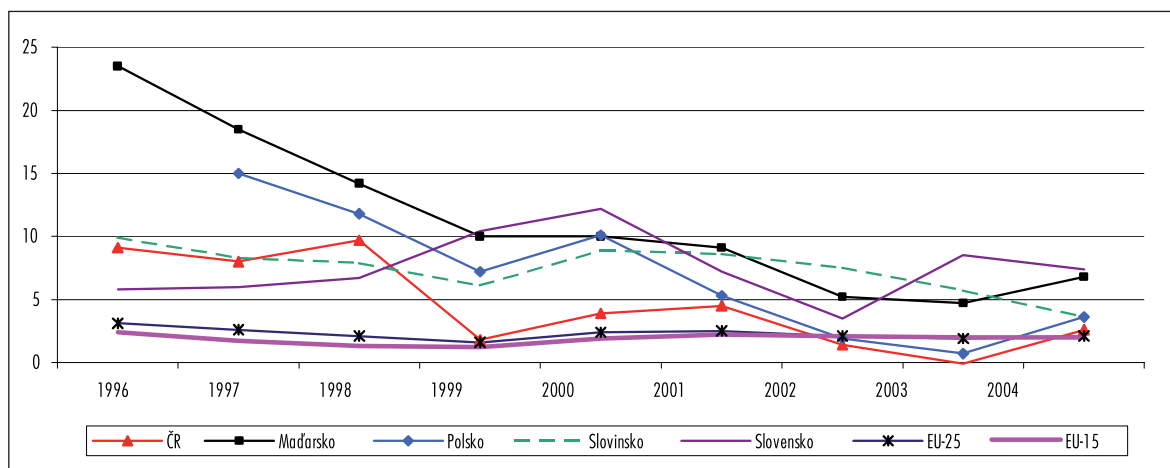
Zdroj: MF (Konvergenční program ČR, 11/2005), Eurostat

K růstu úrokových sazeb došlo i mimo Evropu, zvyšování sazeb americkým Federálním rezervním systémem bylo motivováno i snahou o zvýšení atraktivity amerického dolaru. Kurz české měny vůči americkému dolaru je výrazně ovlivněn pohyby eura vůči dolaru.

Harmonizovaný index spotřebitelských cen z března 2005 ukazuje proti roku 1996 růst cen o 37,2 %, což je nejnižší přírůstek cen ve srovnání se všemi ostatními středoevropskými zeměmi, které v květnu 2004 vstoupily do EU. V Maďarsku vzrostly ceny proti roku 1996 o 115,4 %, na Slovensku o 84,6 %, ve Slovinsku o 76,1 % a v Polsku o 72,3 %. Nižší přírůstek cen měla z nově přistoupivších zemí pouze Litva, Kypr a Malta.

I přes lepší výsledek, než kterého dosáhla v krocení inflace většina přistoupivších zemí, byl cenový růst v České republice vyšší než v Evropské unii. V EU-25 stouply ceny od roku 1996 o 20,5 % a ve starých členských zemích EU o 16,9 %. Celkově v EU stouply ceny o 17 %, což představuje průměrnou roční změnu harmonizovaného indexu o 2,1 %. V ČR naproti tomu činila průměrná roční změna HICP 4,4 %. Ovšem v Maďarsku stouply ceny ročně v průměru o 14,4 %.

Obr. 4: Harmonizovaný index spotřebitelských cen – průměrná meziroční změna (v %)

Nízkou míru inflace vykazuje ČR především v položce Potraviny. Ceny potravin stojí mimo dosah měnové politiky. V ČR stoupla cenová hladina u potravin podle harmonizovaného indexu z března 2005 proti roku 1996 pouze o 9,1 %. Jde o nejnižší růst ze sledovaných zemí, a také nižší přírůstek, než vykazuje průměr za země EU-25 (+19 %) či staré členské země EU (+15,8 %). Obrovský růst cen potravin vykazuje Maďarsko, kde se cenová hladina zvýšila proti roku 1996 o plných 87 %, což je téměř desetinásobné zvýšení proti přírůstkům v České republice. Výrazně vyšší jsou i růsty cen potravin v Polsku a na Slovensku (o 50,5 %, resp. 39,4 %). Cenová hladina potravin ve Slovinsku stoupla za uvedené období o 60,6 %. Nižší růst cen potravin zaznamenalo za posledních zhruba osm let ze zemí EU pouze Německo (6,6 %) a Litva (4,4 %). Přibližně stejně jako v ČR vzrostly za uvedené období ceny potravin ve Velké Británii.

4.2. KRITÉRIUM UDRŽITELNOSTI VEŘEJNÝCH FINANCÍ

Kritérium udržitelnosti veřejných financí ČR neplní.

Návrh státního rozpočtu na rok 2007 a navazující Střednědobý rozpočtový výhled na roky 2008-2009 nevytváří předpoklady pro plnění tohoto kritéria. Udržitelné snížení deficitu veřejných rozpočtů pod úroveň 3 % HDP se sice podle Konvergenčního programu 2005 očekávalo od roku 2008, předložené návrhy jsou však s tímto záměrem v rozporu. To představuje významné omezení a nejistotu ohledně budoucího načasování zavedení eura. S vysokou pravděpodobností tak dojde k odložení termínu snížení deficitu pod požadovanou tříprocentní hranici. Dokud nebude připravena nová strategie konsolidace veřejných financí, je předčasné uvažovat o novém termínu.

Pokud jde o oblast vládního dluhu, jeho úroveň je (i při výhledu růstu v nejbližších letech) stále relativně nízká a tedy významně pod referenční hodnotou 60 % HDP. Dalším rizikem z hlediska udržitelnosti vývoje veřejných rozpočtů a budoucí dynamiky vládního zadlužování jsou však odsouvané reformy zejména důchodového systému a systému zdravotní péče.

4.2.1 Kritérium vládního deficitu

První část kritéria udržitelnosti veřejných financí je zaměřena na krátkodobý až střednědobý fiskální vývoj. Kriteriaální veličinou je deficit sektoru vládních institucí v metodice národních účtů ESA 95. Současné nastavení parametrů veřejných financí ČR neumožňuje

plnit kritérium vládního deficitu udržitelným způsobem. Fiskální vývoj potvrzuje, že dočasný pokles deficitu na úroveň mírně pod 3 % HDP v roce 2004 byl důsledkem mimořádných faktorů a nebyl v následujících letech udržitelný. Návrh státního rozpočtu na rok 2007 potvrzuje zhoršující se trend vývoje veřejných financí a ČR tím nedodrží konsolidační strategii, ke které se zavázala po vstupu do EU. Tím dojde i k porušení závazku vůči EU snížit vládní deficit udržitelným a věrohodným způsobem do roku 2008 pod 3 % HDP.

Tabulka 18: Deficit sektoru vládních institucí (v metodice ESA 1995, v % HDP)

	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hodnota kritéria	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0	-3,0
Česká republika ²¹	-6,8	-12,5	-3,0	-3,6	-3,5	-4,0	-3,5

Zdroj: ČSÚ, návrh Konvergenčního programu ČR (2005)

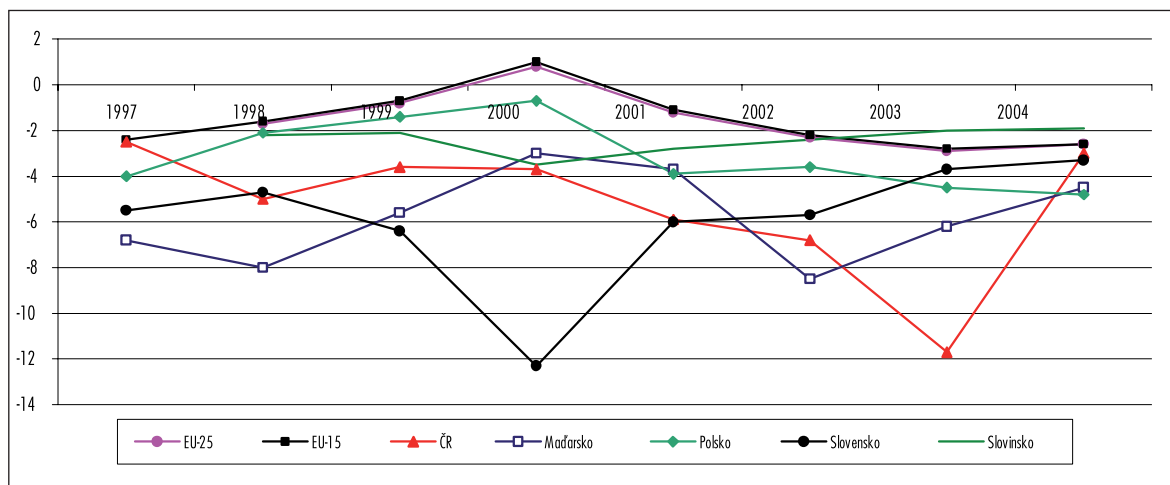
V roce 2003 činil podle ČSÚ deficit veřejných rozpočtů ČR vysokých 12,5 % HDP. Za výrazně lepším výsledkem roku 2004 v porovnání s rokem 2003 stálo několik faktorů - především však snížení deficitu centrální vlády, tedy státního rozpočtu a mimorozpočtových fondů:

- do nižšího deficitu počítaného podle metodiky ESA 95 se v roce 2004 promítl především fakt, že vykázaný schodek státního rozpočtu dosáhl 93,5 mld. korun a byl tak o 21,4 mld. korun nižší, než předpokládal návrh státního rozpočtu;
- vliv mělo i to, že nová rozpočtová pravidla umožnila převod nevyčerpaných prostředků do rezervních fondů ve výši 25,8 mld. korun, což vedlo ke zlepšení vládního deficitu. Současně došlo k odpisu nedobytné pohledávky za vysoce zadluženými cizími zeměmi (o odpuštění pohledávky ve výši 18,7 mld. korun se zhoršilo saldo vládního sektoru);
- oproti aktualizovanému Konvergenčnímu programu byla na základě doporučení Eurostatu překlasifikována garance ve prospěch ČNB ve výši 22,5 mld. korun, která byla původně zaznamenána formou kapitálového transferu s plným dopadem na vládní deficit a dluh v roce 2004 - o tuto částku byl proti Konvergenčnímu programu snížen v roce 2004 deficit vládního sektoru, protože tato garance byla následně zařazena do roku 1997, v němž vznikla.

²¹ Prognóza pro ČR je převzata z návrhu Konvergenčního programu ČR (2005) vypracovaného na základě údajů známých v září 2005.

Prognóza ČNB z října 2005 očekává deficit veřejných financí v r. 2005 ve výši 3,6 % HDP, v roce 2006 ve výši 3,0 % HDP a v roce 2007 ve výši 2,8 % HDP

Obr. 5: Vývoj deficitů veřejných rozpočtů v poměru k HDP u vybraných zemí a EU (1997-2004, v %)

4.2.2 Kritérium vládního dluhu

Druhá část kritéria sleduje udržitelnost veřejných financí z dlouhodobějšího pohledu na základě úrovně a vývoje dluhu sektoru vládních institucí. Vzhledem k nízké výchozí úrovni vládního dluhu nemá ČR s plněním kritéria problémy. Do zvýšení vládního dluhu v posledních letech se ve značném rozsahu promítlo zahrnutí většiny identifikovaných nepřímých závazků vlády (zejména vládních garancí a také zařazení České inkasní, ČKA a jejich dceřiných společností do sektoru vládních institucí). V následujícím období se sice podařilo stabilizovat podíl vládního dluhu na HDP, k čemuž zejména přispěl rychlý hospodářský růst, ve výhledu na další roky se však očekává jeho další postupné zvyšování. Navíc ani úspěšné provedení nezbytné fiskální konsolidace nedokáže dlouhodobě udržitelným způsobem stabilizovat úroveň vládního dluhu, nebude-li fiskální systém připraven na očekávané dopady stárnutí obyvatelstva. To je třeba zabezpečit provedením významných reforem důchodového systému a systému poskytování zdravotní péče.

Tabulka 19: Vládní dluh (v metodice ESA 1995, v % HDP)

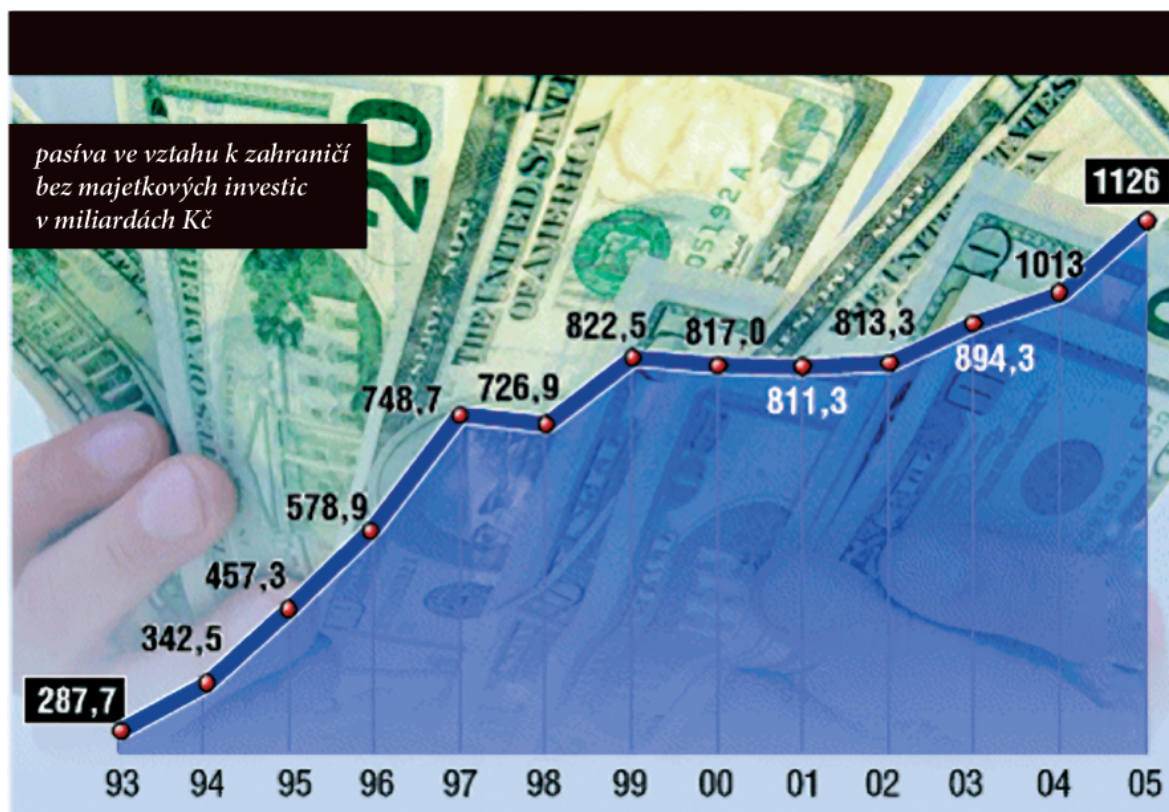
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Hodnota kritéria		60,0	60,0	60,0	60,0	60,0	60,0
Česká republika ²²	29,8	36,8	36,8		37,4	37,1	37,9

Zdroj: ČSÚ, návrh Konvergenčního programu ČR (2005)

²² Prognóza pro ČR je převzata z návrhu Konvergenčního programu ČR (2005) vypracovaného na základě údajů známých v září 2005.

Prognóza ČNB z října 2005 očekává vládní dluh v r. 2005 ve výši 35,8 % HDP, v r. 2006 ve výši 36,1 % HDP a v r. 2007 ve výši 36,7 % HDP

Obr. 6: Zahraniční zadluženost ČR

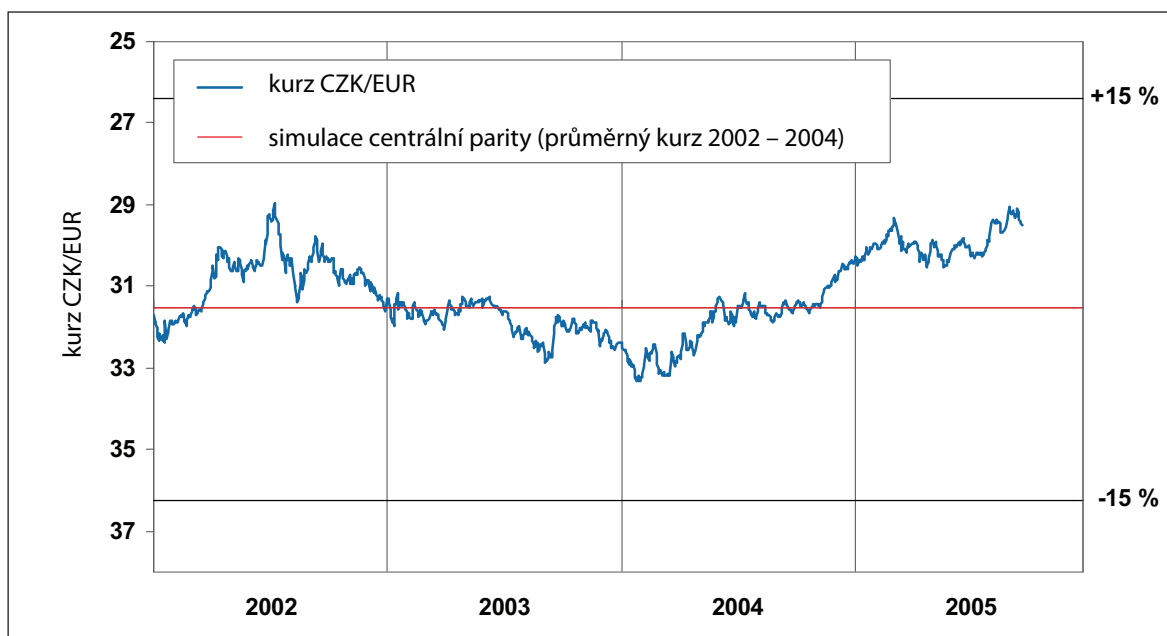
Zdroj: ČNB, obrázek: ČTK

4.3 KRITÉRIUM STABILITY MĚNOVÉHO KURZU

Formální vyhodnocení kurzového kritéria je možné provádět až po vyhlášení centrální parity pro kurz koruny a vstupu ČR do kurzového mechanismu ERM II.

Interpretace tohoto kritéria by navíc neměla být mechanická, ale měla by být prováděna v návaznosti na vývoj dalších ekonomických veličin a jejich vlivu na případné kurzové výkyvy. Kolísání měnového kurzu CZK/EUR je dlouhodobě menší než hypotetické pásmo $\pm 15\%$. Odchyly od průměrného kurzu však byly poměrně významné, v současnosti proto nelze s jistotou říci, zda by byl minulý vývoj hodnocen jako splnění podmínky pohybu blízko centrální parity „bez výrazného napětí“.

Obr. 7: Nominální kurz CZK/EUR

Zdroj ČNB

Poznámka: Pohyb kurzu v obrázku směrem nahoru znamená posilování koruny.

Hypotetická centrální parita je simulována průměrnou hodnotou kurzu v letech 2002 – 2004.

Vývoj v posledních několika letech ukazuje, že kolísání měnového kurzu CZK/EUR je zřetelně menší než hypotetické pásmo $\pm 15\%$. Odchyly od průměrného kurzu však byly poměrně významné, dlouhodobě vykazuje tento kurz trend směrem k posilování koruny. Z vymezení kritéria vyplývá, že jeho interpretace není zcela jednoznačná a při vyhodnocení plnění kritéria bude brán zřetel i na další faktory, než je samotná úroveň měnového kurzu. Nelze proto s jistotou říci, zda by stávající stav byl vyhodnocen jako splnění podmínky pohybu blízko centrální parity „bez výrazného napětí“.

Úspěšná účast v ERM II je závislá zejména na míře sladění s ekonomikou eurozóny, na pružnosti trhů a na konzistenci hospodářských politik. Eurostrategie doporučuje účast v ERM II pouze po minimální nutnou dobu dvou let, z čehož vyplývá, že „ČR by se měla zapojit do kurzového mechanismu ERM II teprve po vytvoření předpokladů pro to, aby jí bylo umožněno v době vyhodnocování kurzového kritéria (po dvou letech od vstupu do ERM II) přijmout měnu euro a poté bez problémů realizovat výhody z jejího přijetí“.

Vstup České republiky do ERM II bude představovat ve srovnání se současným kurzovým režimem floatingu nový prvek, který může chování měnového kurzu významně ovlivnit. Jako klíčový problém přechodu na mechanismus ERM II se přitom jeví vhodné (udržitelné) nastavení centrální parity.

4.4 KRITÉRIUM DLOUHODOBÝCH ÚROKOVÝCH SAZEB

Kritérium dlouhodobých úrokových sazeb v současnosti ČR plní a rovněž výhled nenaznačuje problémy v této oblasti.²³⁵

Tabulka 20: Desetileté úrokové sazby z vládních dluhopisů (průměr za posledních 12 měsíců, v %)

	2002	2003	2004	7/05	2005	2006	2007	2008
Průměr 3 zemí EU s nejnižší inflací	4,90	4,12	4,28	3,76	3,8	4,2	4,2	4,2
Hodnota kritéria (1. řádek + 2,0 p.b.)	6,90	6,12	6,28	5,76	5,8	6,2	6,2	6,2
Česká republika	4,94	4,12	4,75	4,01	3,3	3,4	3,9	4,0

Zdroj: Eurostat, makroekonomická predikce MF (říjen 2005)

Prognóza úrokových sazeb z vládních dluhopisů v ČR je závislá na úspěšném dokončení konsolidace veřejných financí. Případná ztráta důvěry finančních trhů ve výsledek fiskální reformy se může velmi rychle projevit v nárůstu rizikové premie dlouhodobých úrokových sazeb a ohrozit plnění tohoto konvergenčního kritéria

23 Vzhledem k tomu, že pro sledovaný časový horizont není k dispozici prognóza dlouhodobých úrokových sazeb zemí, které by podle prognózy inflace měly tvořit základnu pro výpočet kritéria, vychází projekce hodnoty kritéria v tabulce 20 z technického předpokladu, že se dlouhodobé úrokové sazby budou pohybovat společně s vývojem inflace, tj. nebude docházet ke změně reálných úrokových sazeb. Hodnotu kritéria v letech 2005 – 2008 je tak třeba vnímat pouze jako orientační.

5 ZHODNOCENÍ KONVERGENCE

Reálná a nominální konvergence probíhají souběžně a navzájem se ovlivňují. Země s nízkou ekonomickou úrovní mají též nízkou cenovou úroveň ve srovnání se zeměmi ekonomicky vyspělejšími a ještě nižší je jejich relativní mzdová úroveň, resp. úroveň pracovních nákladů. S růstem ekonomické úrovně stoupá cenová hladina, dochází k reálnému zhodnocování měny a zvyšuje se i relativní úroveň mezd. Méně vyspělé země svou konkurenceschopnost v mezinárodním měřítku zakládají ve větší míře na nízkých mzdách a nízkých celkových výrobních nákladech. Zatímco tyto „low cost economies“ využívají převážně nákladovou (cenovou) konkurenční schopnost, země ekonomicky vyspělé mají lepší předpoklady k necenové (kvalitativní) konkurenční schopnosti.

Pro bezporuchový průběh integračního procesu má rozhodující význam harmonický průběh vyrovnávání ekonomické úrovně (na základě předstihu v růstu produktivity práce), cenové úrovně a mzdové úrovně. Příliš rychlý vzestup cenové hladiny spotřebitelských cen, nepodložený dostatečným předstihem v růstu produktivity práce a na něj navazujícím růstem mezd, by mohl ohrozit vývoj životní úrovně v důsledku poklesu reálných mezd a všech reálných příjmů obyvatelstva. Příliš silné mzdové tlaky, vynucující si růst mezd neodpovídající produktivitě práce, by vedly ke snížení konkurenceschopnosti podnikatelské sféry, ke zpomalení ekonomického růstu a koneckonců ke zvýšení nezaměstnanosti.

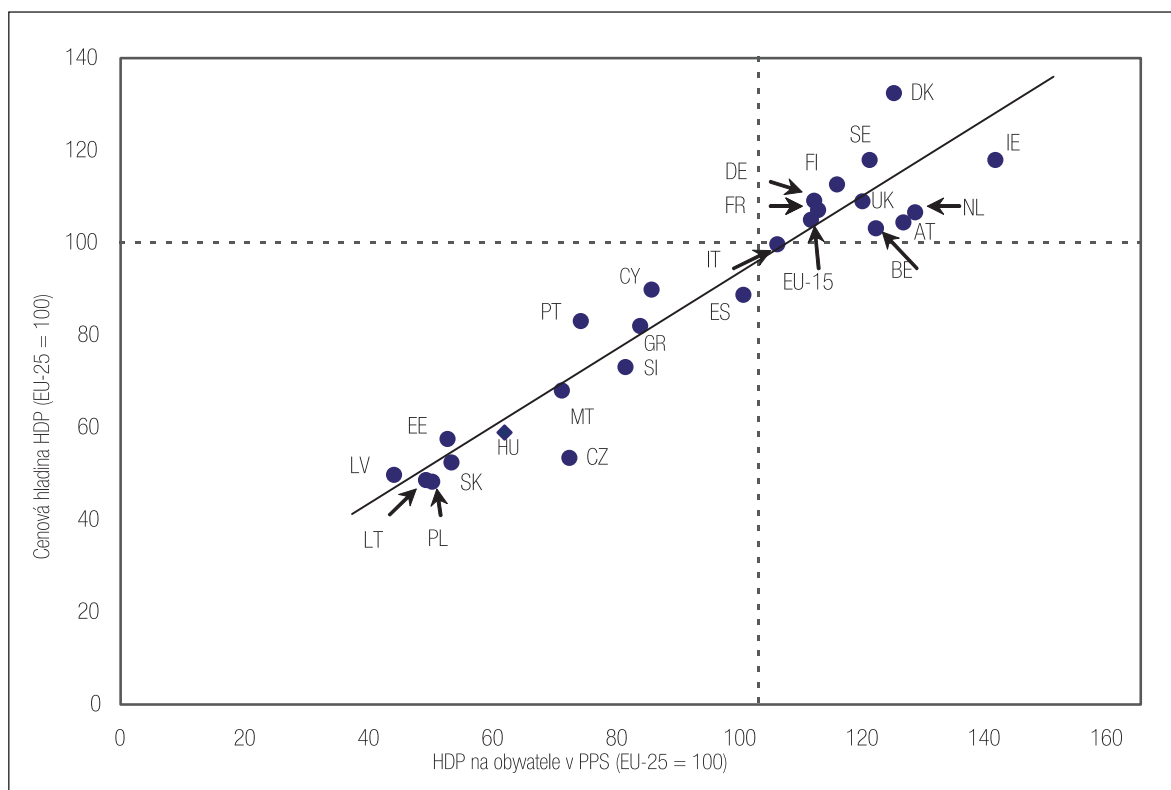
Šíře mezery ve vztahu k vyspělým zemím EU je v jednotlivých uváděných základních makroekonomických parametrech různá. V České republice dosáhla v roce 2005 ekonomická úroveň, měřená HDP na obyvatele v PPS, zhruba 73 % úrovně EU-25, přičemž úroveň produktivity práce, měřená HDP na pracovníka v PPS, činila 67 %. Cenová úroveň celkového HDP dosahovala jen zhruba 58 % a na regresní křivce, měřící závislost ekonomické a cenové úrovně, vykazuje velkou odchylku směrem dolů.

Největší mezera se vyskytuje v úrovni pracovních nákladů, které v nominálním vyjádření (v kurzovém přepočtu) dosahují v propočtu na pracovníka pouze necelou třetinu průměru za země EU-25 v ČR a necelou čtvrtinu na Slovensku. V reálném vyjádření se výše pracovních nákladů na zaměstnanou osobu pohybuje výrazně níže, než činí relace v produktivitě práce. Z těchto důvodů zůstávají i při dočasně rychlejším růstu mezd než produktivity práce jednotkové pracovní náklady v evropském srovnání stále vysoce podprůměrné.

Z uváděných údajů je zřejmé, že v procesu konvergence nejrychlejší dynamiku budou mít nominální mzdy (vyjádřené v eurech), následovány reálnými mzdami (v paritě kupní síly) a cenovou úrovní. Nejpomaleji se bude přibližovat celková ekonomická úroveň, kde existující mezera k průměru zemí Unie představovala v roce 2005 „jen“ 27 % v ČR.

Korelace mezi ekonomickou úrovní, charakterizovanou hrubým domácím produktem na obyvatele v paritě kupní síly a cenovou úrovní celkového HDP, je v seskupení zemí EU-25 velmi těsná. Cenová hladina české ekonomiky je však dlouhodobě vzdálena od cenové hladiny v EU směrem dolů daleko více, než by odpovídalo rozdílu v ekonomické úrovni. V tom se česká ekonomika odlišuje od ekonomik ostatních postkomunistických nových členských zemí, jejichž vzdálenost od cenové úrovně EU-25 více odpovídá jejich ekonomické vyspělosti. Leží buď přesně na regresní přímce, měřící závislost mezi ekonomickou a cenovou úrovní, nebo v její těsné blízkosti.

Obr. 8: Závislost cenové hladiny na ekonomické úrovni země (EU-25 = 100, rok 2004)

Poznámka: Lucembursko z analýzy vypuštěno.

Zdroj: EUROSTAT, Structural Indicators, National Accounts.

Konvergence cenové úrovně a zhodnocování kurzu měny

V nominálním vyjádření (v kurzovém přepočtu) je mezera v HDP na obyvatele k průměru Unie v zemích EU-5 větší než v reálné ekonomické úrovni vzhledem k jejich nižší cenové úrovni. V České republice dosáhl HDP na obyvatele v eurech v roce 2004 jen necelých 38 % úrovně EU-25. To je velmi blízké úrovni Maďarska (36 %). Podobně jako v reálném vyjádření je nejvyšší úroveň HDP na obyvatele v eurech ve Slovinsku, nejnižší pak v Polsku, kde dosahuje pouhých 24 % průměru zemí EU-25 (viz tabulka 22).

Tabulka 21: HDP na obyvatele v eurech (v kurzovém přepočtu) v zemích EU-5 (EU-25 = 100)

	2000	2001	2002	2003	2004	Rozdíl v p.b. 2000-2004
Česká republika	29,5	31,7	36,0	36,6	37,8	8,3
Maďarsko	25,0	27,4	32,2	33,8	35,6	10,6
Polsko	24,5	26,5	25,7	23,1	23,6	-0,9
Slovensko	20,5	20,7	22,4	25,0	27,6	7,1
Slovinsko	52,5	53,4	55,6	57,9	58,2	5,7

Zdroj: EUROSTAT, National Accounts.

S přibližováním cenové hladiny probíhá nominální konvergence podstatně rychleji než reálná. Zatímco tempa růstu HDP na obyvatele ve stálých cenách činila v ČR v letech 2001–2004 v ročním průměru 3,1 % a náskok před EU činil 1,8 p.b., tempa růstu HDP na obyvatele v eurech (v kurzovém přepočtu) se zvyšovala ročním tempem mezi 9–10 % a přibližovala se k EU s předstihem 6,6 p.b. Pozice ČR vůči EU-25 v HDP na obyvatele v eurech se tak zlepšila za 4 roky o více než 8 p.b.. Na rychlém tempu nominální konvergence se kromě růstu HDP v reálném vyjádření podílelo z větší části zpevňování nominálního kurzu české koruny, z menší části kladný inflační diferenciál deflátoru HDP. Nominální kurz koruny vůči euru mezi roky 2000 a 2004 zpevnil z 35,61 CZK/EUR na 31,90 CZK/EUR, tj. o 2,8 % v ročním průměru.

Zhodnocování nominálního i reálného kurzu koruny v krátkém časovém horizontu může být ovlivněno náhodnými výkyvy včetně spekulativních vlivů finančních trhů. V dlouhodobém časovém horizontu je zhodnocování kurzu projevem rychlejšího růstu produktivity práce v dané zemi a je s ním spojeno plynulé přibližování cenových hladin k úrovni vyspělých zemí. To představuje souběžný proces s reálnou konvergencí a odráží se v něm rostoucí blahobyt země. Po přijetí společné měny tento proces neustane, jak se mylně domnívají někteří analytici, ale bude probíhat pouze jedním kanálem – inflačním diferenciálem. Podmínkou dlouhodobě

rovnovážného vývoje ovšem je, aby nominální zhodnocování měnového kurzu, resp. kladný inflační diferenciál nevedly ke zhoršení zahraničně obchodní bilance.

V dlouhodobém vývoji od roku 1990 dochází k přibližování cenových úrovní k průměru Unie ve všech zemích EU-5 kromě Slovinska, jehož cenová úroveň byla podstatně vyšší již na počátku transformace. Ze zemí EU-4 (bez Slovinska) bylo a zůstává nejbliže k průměrné cenové úrovni zemí EU Maďarsko. Česká cenová hladina celkového HDP se k cenové hladině EU přibližovala ze středoevropských tranzitivních zemí nejrychleji. Mezi roky 1995 a 2004 se zvýšila ve vztahu k EU-25 téměř o 15 p.b. Vzhledem k dosažené ekonomické úrovni je však cenová hladina v ČR stále ještě nízká.

Apreciace měny a zvyšování cenové úrovně by neměly probíhat překotně a s velkými výkyvy, neboť ztěžují pozici vývozců, snižují cenovou konkurenceschopnost dané země v zahraničním obchodě a mohou tak vést ke zhoršení vnější ekonomické rovnováhy. V důsledku kvalitativních změn, projevujících se v dlouhodobém zlepšování směnných relací, se podmínku udržení vnější ekonomické rovnováhy v české ekonomice dařilo plnit. Při rostoucí cenové hladině docházelo ke snižování deficitu v obchodě se zbožím a službami, který poklesl z 3,2 % HDP v období 1996–2000 na 1,8 % v letech 2001–2004 v ročním průměru. V roce 2005 pak poprvé od roku 1991 bylo dosaženo kladného salda bilance zboží a služeb.

ZÁVĚR

Úspěchy nových členských zemí v dohánění ekonomické úrovně vyspělých zemí Unie se v běžných analýzách obvykle posuzují podle předstihu v tempech růstu HDP. Tento ukazatel však neposkytuje úplný a výstižný obraz konvergence ekonomické úrovně a může vést i k vážným omylům.²⁴ Nezachycuje totiž vliv kvalitativních faktorů, odrážejících se v dlouhodobých tendencích změn směnných relací a je zatížen dalšími nepřesnostmi při převodu do stálých cen. Výstižnější charakteristikou odstraňování mezery v ekonomické úrovni je srovnání úrovní HDP na obyvatele, oceněných běžnou paritou kupní síly.

Překlenutí mezery v ekonomické úrovni k vyspělým zemím Unie je záležitostí dlouhodobou. I když se tato mezera postupně zužuje, její rozměr zůstává veliký. Výraznější přiblížení k úrovni vyspělých zemí si v méně rozvinutých zemích vyžádá pronikavé změny v hybných silách jejich konkurenční schopnosti. Úroveň HDP na obyvatele v PPS v relaci k průměru zemí EU-25 dosahovala v zemích EU-5 (Česká republika, Maďarsko, Polsko, Slovensko, Slovinsko) jako celku v roce 1995 jen 47 % a v roce 2005 se zvýšila na 56 %. V žebříčku ekonomické úrovně zemí EU-25 se jen 2 země EU-5 (Slovinsko a Česká republika) nacházejí ve střední třetině, ostatní jsou ve třetině poslední.

V posledním pětiletí se země EU-5 přibližovaly k průměru zemí EU-25 různou rychlostí. Nejméně pokročilo Polsko, jehož mezera se snížila mezi roky 2000 a 2005 jen o 3 p.b., když úroveň HDP na obyvatele v PPS v relaci k EU-25 vzrostla ze 47 % na 50 %. Je však nutno přihlédnout k tomu, že v 90. letech byl proces konvergence v Polsku naopak nejrychlejší. Největší přírůstek zaznamenala Česká republika, jejíž relativní úroveň vzrostla z 64 % na 73 % a existující mezera se tak zmenšila o 9 p.b. Česká ekonomika však vyrovnávala propady z první transformační dekády, takže šlo spíše o návrat na výchozí pozici.

²⁴ Například v čerstvé studii OECD „Going for Growth” z února 2006 se uvádí, že „...Růst HDP na obyvatele nebyl v posledních letech v České republice dostatečně vysoký, aby umožnil významné dohánění v úrovni důchodu ...” (OECD, 2006, s. 26). Toto tvrzení je v rozporu s fakty, neboť v ČR se úroveň HDP na obyvatele v PPS v relaci k EU-25 zvýšila z 64 % v roce 2000 na 73 % v roce 2005, tj. o 9 p.b., což byl největší přírůstek ze všech zemí EU-5.

Tempa růstu HDP v zemích EU-5 jsou v posledních letech v souhrnu o 2 až 2,5 p.b. vyšší než v EU-25. Vše nasvědčuje tomu, že v nejbližším období bude možno předstih ve výši kolem 2 p.b. udržet, což bude dynamizujícím faktorem růstu v celé Unii. Rychlost konvergence bude záležet na odpovídající hospodářské strategii, kterou budou jednotlivé země volit při využívání vlastních předností a nápravě existujících slabín. Podmínkou stanovení vhodné růstové strategie je pochopení faktorů, které jsou v současnosti hnací silou reálné konvergence. Příprava na vstup do EU již v procesu vyjednávání významně kultivovala institucionální prostředí v přistupujících zemích a zvýšila jejich atraktivitu pro zahraniční investice. S využitím silného přílivu zahraničních investic se v rozhodující míře podařilo překonat obtíže transformace, spjaté s restrukturalizací výroby. S odstraněním zbývajících bariér v zahraničním obchodě bezprostředně po vstupu do EU získaly nové členské země další růstové stimuly. Tento faktor je zvláště zřetelný na urychlení růstu HDP v České republice, dosahujícím k 5 až 6 % ročně. Očekávaný přínos finančních zdrojů z evropských strukturálních fondů bude představovat další růstové podněty.

Státy EU-5, vycházející z nižší ekonomické úrovně, mohou při příznivém vývoji dosáhnout vyšších temp růstu, což by při jejich provázanosti (nejtěsnější mezi ČR a SR) příznivě ovlivňovalo vývoj celého regionu. Finanční trhy vnímají středoevropský region jako celek, takže úspěchy či neúspěchy této zdaleka největší středoevropské ekonomiky se odrazí i jinde.²⁵ Poměrně příznivá tempa ekonomického růstu, očekávaná v nejbližší budoucnosti v celém regionu, by však neměla ukolébávat pozornost a odradit od intenzivních příprav na další etapu, kdy již nebude možno jako na hlavní faktor spoléhat na nákladovou konkurenceschopnost.

Sílu jednotlivých růstových faktorů je obtížné změřit a navzájem odlišit, neboť se různým způsobem překrývají, přičemž některé z nich mohou být pouze dočasné a jejich vliv bude časem slábnout. Otevřenou otázkou zůstává potřebná hloubka a způsob provedení reform na trhu práce, v penzijních systémech, sociálním zabezpečení a v daňové soustavě, jejichž dopad je dlouhodobý, takže v krátkém a středním období nemohou být výsledky zřetelné. (Přímočaré spojování s vývojem v bezprostředně následujících letech může být zavádějící.)

Významnou otázkou dalšího postupu reálné konvergence je její sladění s konvergencí nominální, což se bezprostředně týká vstupu do eurozóny. Nejde jen o splnění maastricht-

25 V objemu HDP za EU-25 v reálném vyjádření činí podíl polské ekonomiky 4,1 %, zatímco podíl ČR jen 1,6 % a Slovenska 0,6 %; země EU-5 jako celek dosahují v současnosti podílu 8,1 %, země EU-10 celkem 9,0 %.

ských kritérií – ta jsou nutná k zajištění stability společné měny. Z hlediska vstupující země je rozhodující vlastní kritérium - zda takovýto krok podpoří přibližování reálné ekonomické úrovně. Dynamicky se rozvíjející ekonomiky mají „rozvolněnější“ parametry ve srovnání se stabilizovanými ekonomikami Unie. Musejí doplňovat své vlastní zdroje větší mírou zahraničních úspor a zaznamenávají proto často vyšší deficity běžného účtu platební bilance. Zakládané velké veřejné investice do zanedbané infrastruktury vedou k vyšším deficitům veřejných rozpočtů. Mají zpravidla vyšší míru inflace (ČR je v tomto ohledu specifickou výjimkou), která usnadňuje rychlejší přelévání pracovních sil a kapitálových toků v souladu s tržními kritérii. Nadměrně přísné makroekonomické politiky mohou v těchto podmínkách bránit rychlému postupu reálné konvergence. Podmínky přijetí společné měny jsou proto výzvou k hlubšímu zamyšlení – nakolik je jejich stabilizační vliv adekvátní zralosti a stupni reálné konvergence daných ekonomik, které musejí zvolit vhodný termín vstupu do eurozóny i vhodnou výši měnového kurzu, aby nepodrazily svou konkurenceschopnost a růst na straně jedné a neúměrně „nezchudly“ na straně druhé.

Vztah mezi reálnou a nominální konvergencí bude vzhledem k výchozí situaci probíhat při větší rychlosti nominální konvergence. Ukazatele, které jsou nejvíce vzdáleny úrovni EU – nominální mzdy, jednotkové pracovní náklady, celková cenová hladina i cenová úroveň základních životních potřeb – se budou přibližovat k EU rychleji než ukazatele reálné konvergence – HDP na obyvatele i HDP na pracovníka v paritě kupní síly, které jsou již v současné etapě k úrovni EU blíže. Plynulý průběh integračního procesu přitom vyžaduje, aby nedocházelo k nežádoucím výkyvům a předbíhání. Kdyby např. růst cenové hladiny probíhal příliš rychle, mohlo by dojít ke snížení reálných mezd a životní úrovně. Kdyby v této situaci hospodářská politika podlehla mzdovým tlakům a došlo by ke zvýšení mezd nad úroveň, umožněnou předstihem v růstu produktivity práce, pak by klesala konkurenceschopnost v zahraničním obchodě a rostla by nezaměstnanost. Vyvážený makroekonomický vývoj je tedy podmínkou udržitelného rozvoje.

Klíčovou otázkou a společným problémem zemí EU-5 je schopnost přechodu od cenové (nákladové) konkurenceschopnosti k necenové (kvalitativní) konkurenceschopnosti, založené na využívání kvalitativních konkurenčních výhod, odpovídajících podmínkám znalostní ekonomiky. Až dosud tyto země využívají především své přednosti v nízkých jednotkových pracovních nákladech, které dosahují ve vztahu k průměrné úrovni v EU-25 (v nominálním vyjádření) méně než 40 % na Slovensku a v Polsku a kolem 50 % v České republice a v Maďarsku. (Jedině

Slovinsko se svými téměř 80 % je úrovni EU-25 blíže.) Nízké JPN podporují přelévání kapitálu ze zemí s dražší pracovní silou a umožňují efektivní konkurenci subdodavatelských jednotek, zapojujících se do širší dělby práce, zejména v napojení na podnikatelskou sféru Německa. Konkurence ještě „levnějších“ zemí jak z nově přistupujících zemí (Bulharsko, Rumunsko), tak z evropských zemí mimo EU (Ukrajina, Rusko a další země SNS), především však všestranná a dravá konkurence Číny a dalších asijských zemí činí pokračování této varianty v delším časovém horizontu neperspektivní.

Do využívání znalostně založených zdrojů konkurenční výhody se země EU-5 zapojily dosud nedostatečně. Historicky dané civilizační předpoklady dlouhodobých tradic industriálního rozvoje a dlouhodobého vývoje vzdělanosti zde existují, avšak v uplynulých složitých podmínkách předchozího půlstoletí byly do značné míry poztráceny a proplýtvány. Navázat na tyto tradice a zapojit se naplno do inovačního proudu, vytýčeného pro EU Lisabonskou agendou, zůstává hlavní výzvou pro ekonomiky nových střeoevropských členských zemí. Na tomto poli se odehrává hlavní střet možných strategií jak v národním, tak v celoevropském a světovém měřítku.

SEZNAM LITERATURY

CZESANÝ, S. *Euro: Postup a důsledky zavádění nové měny pro banky, podniky a občany*. 1.vydání, Praha: Profess Consulting s.r.o., 1998. ISBN 80-7259-000-6

EUROPEAN COMMISSION. *Enlargement of the European Union and Historic Opportunity*. 1st ed., Brussels, 2001.

KADERÁBKOVÁ, A. A KOL. *Ročenka konkurenceschopnosti České republiky*. 1.vyd. Praha: Linde nakladatelství, 2005. ISBN 80-86131-64-5

LIŠKA, V. A KOL. *Makroekonomie*. 2. vydání, Praha: Professional Publisher, 2004. ISBN 80-86419-54-1

MACH, M. *Makroekonomie II. pro magisterské (inženýrské) studium 1. a 2. část*. 3.vydání, Praha: Melandrium, Slaný, 2001. ISBN 80-86175-18-9

SWAN, D. *The Economics of the Common Market - Integration in the European Union*. 1st ed., London: Penguin Books, 1995. ISBN 0-14-014497-8

ŠAROCH, S.: *Ekonomika České republiky v novém prostoru Evropské unie*. 1.vyd. Praha: G plus G, 2004. ISBN 80-86103-75-7

TOMÁŠEK, M. *Právní základy Evropské měnové unie*. 1.vydání, Praha: Bankovní institut, 1999. ISBN 80-9022-433-4

VINTROVÁ, R. A KOL. *Sociální a ekonomické souvislosti integrace České republiky do Evropské unie*. 1.vyd. Praha: Rada vlády ČR pro sociální a ekonomickou strategii, 2002. ISBN 80-238-8699-1

WEINDENFELD, W. a Wessels, W. *Evropská unie od A do Z*. 1.vydání, Praha, 1987. ISBN 80-88848-40-7

Krutílek, O. a Kuchyňková, P. *Finanční perspektiva evropských společenství / Evropské unie na léta 2007 – 2013*. [Výzkumná zpráva.] Brno, 2004.

Malý, J. *Teorie optimální měnové oblasti jako špatný indikátor konvergence*. [Výzkumná zpráva.] Praha, 2004.

Vintrová, R., aj. *Studie o sociálních a ekonomických dopadech vstupu do EU (Šance a rizika) 2001* [Výzkumná zpráva.] Praha, 2001

Vintrová, R., *Konvergence ekonomik střeoevropských nových členských zemí*. [Výzkumná zpráva.] Praha: Centrum ekonomických studií VŠEM, 2005

Zahradník, P. a Jedlička, J. *Příprava finančního rámce EU na roky 2007 – 2007, pozice ČR a podoba regionální politiky*. [Výzkumná zpráva.] Praha: EU Office České spořitelny, 2005.

Konvergenční program České republiky pro období 2006 – 2008. [Výzkumná zpráva.] Praha: Ministerstvo financí, 2005.

Vyhodnocení plnění maastrichtských konvergenčních kritérií a stupně ekonomické sladění ČR s eurozónou. [Výzkumná zpráva.] Praha: Ministerstvo financí, Ministerstvo průmyslu a obchodu a ČNB, 2005..

www.cnb.cz

www.mfcz.cz

www.evropska-unie.cz

www.euroskop.cz

www.vsem.cz

<http://europa.eu.int>

<http://www.penize.cz>

<http://www.euractiv.cz>

<http://epp.eurostat.cec.eu.int>